یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكورەسینی تاراتورغان آیلیق مجموعە

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 ینچی ییلنینك دیكابر- یندان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1932	سان 33

بو ساندا:

1- تورك تاریخی قورولتایی — باش مقالە
2- مرحوم انور پاشا حقندە خاطرە پارچالاری — چوقای اوغلی مصطفی
3- وطنیی دوشمانلار ، محاكمەسی — جاپای
4- ملی تویغو وە ملی روح اولدوروولەمس — چاغاتای
5- بولشەویك جانایتلاری قوربانلاری — تیمور اوغلی
6- تورك غازیتاچیلغی (۷) — توقتامش اوغلی
7- ساویتلار اتفاقینك سیاسی جغرافیاسی — م.
8- دوست مطبوعات دونیاسیدا
9- ساویت روسیەسیدە
10- آفغانستاندا
11- توركستان خبرلەری

Yach Turkestan

…illet 1932 (Le jeune Turkestan) No. 32

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

…dacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

بولیمزغا توغری كیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنیڭ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللیغی 4 دولار، آلتی آیلیغی 2½ دولار، اوچ آیلیغی 1½ دولار

سایغیلی اوقوچیلار

«یاش توركستان»نی اوزگەرگە اوقوتیش بیلەن قانیقماڭ، اونی باشقالارغا هم اوقوتیش اوچون هر تاماغا تارقاتیڭ. توركستان چیگەرەلەریگە یاقین یرلەردە یاشاوچی اوقوچیلاریمزدا مجموعەمزنی یورتمزگە كیرگیزیشگە كوبرەك حركت ایتمەكلە بزگە یاردم ایتسینلەر.

«یاش توركستان»، توركستان ملی استقلالی دوستلاریندان مادی وە معنوی یاردم كوتەدر. اعانە بیروچیلەرنیڭ اسملەری مجموعەمز صحیفەسندە باسیلاجاقدر.

باشقارما.

مجموعەمزگە تیوشلی هر تورلی یوللانغالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France

Abdulvahap Kara

« ملی یول »

آذربایجان استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه‌در. عرب حرفلریله چیقادر.

آدرەسی:

Redaction „Yana Milli Yol" — Berlin W 56. Postfach N. 24

« امل مجموعه‌سی »

قریم تورکلرینك استقلال فکرینی تاراتادرغان اون بش کونلك مجموعه‌در. عرب حرفلریله چیقادر. آدرەسی:

„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3 - Bazargic-Romania

« پرومته »

قافقاسیا، اوقراینا وه تورکستان استقلاللارینی قوروغاوچی فرانسزچه آیلق مجموعه‌در. آدرەسی:

4, villa Malakof, Paris (16)

« استقلال »

استقلالچی آقدی محررلری تاماندان برلینده لاتین حرفلریله هر اون کونده چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی غازیتانی اوقوچیلاریمزغا توصیه ایته‌مز. آدرەسی:

Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

« قافقاسیا داغلیلاری »

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی ترویج ایتوچی آیلق مجموعه‌در. روس تیلنده چیقاریلادر. آدرەسی:

Warszawa, Morszynska, 39 — Pologne

« یه‌گی توران »

تورکچه-فینچه آیلق غازیتادر. لاتین حرفلریله چیقاریلادر. آدرەسی:

o Robertinkatu 4 B 12 — Helsinki-Suomi — Finland

یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال فکوره‌سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دکابر-دان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1932	سان 33

تورك تاریخی قورولتایی

ایول آینینك 2 سندن 11 یگه قادار آنقارادا 200 تاریخچینك قاتناشماسیله تورك تاریخی قورولتایی بولوب اوتدی. بو وقعه‌نك اهمیتی حقده اوزون سویله‌ب اوتوروش آرتقچادر. آنقارا قورولتایی ایله ایگه مهم علم شعبه‌لرندن بری بولغان تاریخ ساحه‌سنده تورکیه علمی استقلالیتینك تمل تاشی قویولغان بولدی.

هر بر ملتنك کیچمیشی، او ملتنك معنوی کوچی — بوکونکی دوریمزده بالخاصه قید ایتمه‌ك لازم — ملتلر آراسندا موافق اورون توتماق حقی اوچون بر منبعدر. بزنك تاریخمز — بویوك تورك ملتی تاریخی — بوکونگه قادار آرخیفلاردا یاتاردی. اونی علمی صورتده تکشیریش آوروپالیلا مخصوص بر امتیاز وه اونی تدقیق گویا آوروپالیلار انحصاری آستندا کبی بولوب قالغان ایدی.

Abdulvahap Kara

اجنبیلەرنیڭ بر طرفلی ، غرضلی شرح وە تفسیر ایتدیکلەری تاریخ منبعلەرندەن استفادە ایتمەك ، کذا اجنبی اخترعلاری بولغان تلگراف تەلفون ، ماشینا ، کەرپیك وە اوتوموبیلدان استفادە ایتمە ککە اوخشامایدر. بر ملتنیڭ تاریخی ، او ملتنیڭ حیات منبعی دیمە کدر. بو منبعی ایکری تفسیرلەر ایلە آغو لاندیرماق ، بو ملت و لاتنیڭ آیریم ایرماقیرلار حالدا تشتت ایتکەن آیریم قبیلەلاریدی یا گلیش یالغان بولالری ساتوب یوبارماق ، اولارنیڭ معنوی کوچلەرینی وە اوزگە ملتلەرگە بر قاتارتا یاشاماق حقوقینی آزالتماق دیمە کدر. مدنی وە منور آوروپانیڭ بو «علمی مانەورا»لاریغا اڭ کوب تورکلەر معروض قالا کیلمشلەردر.

قونغرەنیڭ برنجی مجلسندە پروفسور کوپریلی زادە محمد فؤاد بك پایاندا بولوبوب او جملەدەن: «ایندیکە قادار آوروپا تاریخجیلارنیدا تورك تاریخنە عائد کوردولگەن معلوماتنیڭ نە کەبی تأثیرلەر آستندا علمی بیطرفلقنی ساقلایا آلماغانلغینی ، تفسیر ایتدی. بوندان سو گرا ، 45 ییلدان بیری تاریخ معلملگی ایتکەن وە حاضردا هم استانبول معلم مکتبلەریندە تاریخ درسی بیریب تورغان مدرس احسان شریف بك تاریخ درسلەریندە نە زمان نوبت تورکلەرنیڭ جهان مدنیتیندەگی موقع وە رولالارینی کورسەتوچی فصلگە کیلسە کوب متأثر وە معذب بولغانلغینی ، چونکە تورکلەرنیڭ جهان تاریخندەگی موقعینی کورسەتکەن کتاب وە وثیقەدەن محروم بولا کیلگەنلگینی ، بیلدیردی.

«تاریخ تنکشیر وە ، آیتقانا بردە — روسیە حاکمیتی آستندا-غی تورکلەردە کوب آیانجلی بر حالدا ایدی. مستقل علمی تدقیقات نتیجەسندە ایمەس ، بلکە اجنبی مدققلارنیڭ وجودگە کلتیردیکلەری اثرلەردەن اضافلی روشدە معلومات توپلاماق یولیلە تاریخ یازغان بر نیچە تاتار تاریخچیلارینی انتقا ایتمەك ، روسیە قول آستنداغی بر تورکلەرنیڭ اوز تاریخچیسی بولالمغان وە بو جهتدەن بر اوز

تاریخلەرلی یا بیلمەگەن ، یاخودا یاراماس بیلگەنلەر . بردە بالهام تاریخچی ، لقمانا اڭ زیادە استحقاق دعواسندە بولغان وە تاریخلەرنیڭ علمی تفسیری ساحەسندە بالذات روس تورکیاتچیلارنیڭ علمی اثرلکندە ، قالغان بعضی تاریخچیلاریمیز ایسە ، آغارا تو-وقتایدا دوقتور رشید غالب بیکنیڭ غایت حقلی اولاراق قید ایتدیکی کەبی ، «قاتالوغ» عالملقی سویەسندەن یوقاری چیقالما-غانلار.

روسیە حاکمیتی آستنداغی بر تورکلەر ، خصوصاً بر تور-کستانلیلار اوچون تورك تاریخی قونغرەسینیڭ مناعیتی فوق العادە بیوك اهمیتکە ایگە بولغانلیدر. بر بوگون ملی تاریخلەرنی کیرە کیچە بیلمەی «فلانچی فلانچیغا بوندای دیمش ، فلانچیدا مەنگە شوندای دیدی» اسولیلە اوز کەتیب یوردیکیمیز بر حالدا اوزگیچمیشیمزنی «مار-فیلەنین دیالە کتیکی» اصولندە «ایضاح» ایتمەك وە منادی صنف کورەشلەری شکلندە تصویر ایتمەکحر آستندە بولغان روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسی آستندا قالوب توروبمز. «قاتالوغلار» معلوماتی ایلە قو-رالانغان بعضی کیمسەلەر ایسە هیچ بیقلماسدان بولشەویك قاتالوغ-لارینی اوقوب وە حدی صورتندە «انقلابچی عالم» طورینی تاقینب ، مطبوعات سحیفەلەرندە تورکستان تاریخینیڭ روسیە دورندەن بورونغو قسمینیڭ صنفی کورەشلەر تاریخی بولغانلغینی یازوب اوتورویدر.

تورك تاریخینیڭ مستقلاً تدقیقی بزنیڭ آلدیمیزدا اوز کیچمیشمز-نی توغرو آڭلاماق وە توغرو تفسیر ایتمە ککە یول آچادر. تور-کستان — تورکلەر بشیکیدر. لکن او یردە حاضر یاشاب تورغان تورکلەر ایسە اوز تاریخلارینی بیلیش یایندا حالا دە بشیك یاشنداغی بلالار. تورك تاریخینی تدقیق مرکزینی تشکیل ایتکەن تورکیە ، بزنیڭ اوچون تاریخی معلومات منبعی بولاجاقدر. اوز ملی تاریخینی آڭلاماقدا حاصل بولغان بیرلك ، بر بیریگە یاقینلاشماق وە مدنی

Abdulvahap Kara

برلك یاراتماق اوچون اڭ قیسقا وه اڭ یاخشی بر یولدر.

شونکچوندرکه بز تورکستانلیلار ملی اویغانوویمزنڭ تاکدا ملی روحمزنی سەویترمەکچی بولغانلارنی وه تورك ملی برلکنی بلیملی علمی تملینی قورغان تورك تاریخ قورولتاینی چاقرغان تورکیه جمهوریتی آلقیشلارله سالاملیمز.

☼☼☼ تورك تاریخی قورولتایی غایت طنطنەلی شرائط آستدا کیچدی. قورولتاینڭ آچیلیشی مراسمنده بویوك غازی مصطفی کمال، تورکیه حکومت باشلوغی عصمت پاشا، بویوك ملت مجلسی رئیسی کاظم پاشا، ارکان حربیه رئیسی فوزی پاشا وه اجنبی سفیرلەری، عالملاری، محررلاری حاضر بولدیلار. غازی مصطفی کمال پاشا حضرتلاری قورولتاینڭ بوتون مجلسلەرنده حاضر بولوب اونڭ فعالیتنی بالذات تعقیب ایتمشلەردر.

آقچورا اوغلی یوسف بك

☼☼☼ تورکیه غازیتەلاری قورولتایغا فوق العاده بویوك اهمیت بیردیلەر. بوتون استانبول وه آنقارا غازیتەلاری بویوك فورمادا چیقیب توردی. مثلا، قورولتای فعالیتنی تعقیب خصوصنده استفاده ایتدیکمز «حاکمیت ملیه» قورولتای کونلەرنده 12 صحیفەلیك بولوب تارقالوب توردی.

☼☼☼ قورولتاینڭ سوڭغی کونی قوشما شمالی آمریقا جمهوریتلەری دولتی آنقارا سفیری "General H. Sherill" نڭ بر مکتوبی

اوقولدی. بو مکتوبده آمریقا سفیری تورك تاریخی تدقیق جمعیتی یاپمیدان تورك تاریخینڭ مهم موضوعلەری حقنده تیز واقتده نشر ایتدوکی کتابنی اینکلیز تلنده چاپ ایتلیشینی تکلیف قیلدی. شبهه یوق، بو اثرلەر آمریقادا کینگه سوزلده تارقالاجقینی وه عموماً تورك تاریخینڭ وه آیریقسا حاضرگی تورکیەنڭ آمریقادا توغری بر شکلده آڭلاشیلماغیغا خدمت ایتەجەگینی امید قیلادی.

☼☼☼ قورولتایغا ریاست ایتمەك شرفی، تحصیلده روسیه حاکمیتی آستیداغی تورکلەرله آنادولو تورکلەرینڭ برلکنی تمثیل ایتکوچی سیما اولاراق سالملەدیکمز سابق آقچورا اوغلی یوسف بکگه میسر بولدی...

. . .

مرحوم انور پاشا حقنده خاطره پارچالاری

(1922 — 4. VIII — 1932)

مرحوم انور پاشانڭ شهید بولغانیگه اون یل تولدی. اونڭ خاطرەسی برلك دماغمزده او درجه جانلی وه اونڭ اولومی آغریسی بز او درجه کوچلی سیزەمز، که بو اوزون اون یل بزگه اون آی، اون ساعتدەك بولوب کورونەدر.

انور پاشانڭ 1921 نچی یلنڭ کوزنده بردن بوخارا شهرنده پیدا بولوشی بز تورکستانلیلاردا یورتمزنڭ ملی دشمانلاریغا قارشو کورشده موفقیت کورمەك امکانیگه امید شعاعلاری حاصل قیلغان ایدی. عسکری تجربه وه شخصی جاذبه — تورکستان عصیانچیلاری اوز اطرافنده وه اوز رهبرلکی آستیدا برلەشترمەك اوچون شول درجه مهم بولغان بو صفتلەر انورده فضلەسیله موجود ایدی. حقیقتاده، اگر انور تورکستانغا، اولکەنڭ بویوك قسمینڭ داها ساویت اشغالی آستیغا کیرمەدیکی وه ساویت ادارەسی حکم سورەگەن قسملاریدا خلق عصیان ایتیب توردیکی 1918/19 نچی یللاردا

Abdulvahap Kara

كيليب چيققان بولسايدى ، بونڭ عاقبتى ناھايتى يامان بولورى ممكن ايدى. حالبوكي 1918/19 نچى يللاردا بزنى مغلوب ايتكن نرسه روس بولشويكلرينڭ قوراللى كوچىدن زياده اوزيمزنڭ متشكل بر حالدا بولماغانلغمز وه ملي مجادله‌مزني متشكل بر سورتده دوام ايتديره بيلمه‌گه‌نلگمز بولغان ايدى.

توركستاندا يارىم عصرلق روس حاكميتى بالغز وطنمزنڭ ايچكى كوچلرينى يتشاقله فاعليتسزلاندان حتى ملي برلكنى ايچيك عاقدا سالا يبلدى. روسيه حكومتى بزنى بالغز عسكرلقاريغه كيريتمه‌دي گه ايمس ، او بزگه هيچ بر تورلو تشكيلات قوروش حتى بر جمعيت خيريه توزوشكه‌ده يول بيرمه‌دى. قازاق ، قيرغز ، اوزبك ، توركمن — هر بر قبيله‌نى اوزيگه خاص قبيله چاتى پاناماقغا مجبور ايتدى. روسيه حكومتى بو آيريم قبيله جمعيتلرينى بر بيرگه قارشو كيرگيزيب ، تام معنايله بر تخريب سياستى يوروتدى. بونك نتيجه‌سنده بز 1917 انقلابى حلول ايتديكي زمان ، بزنى برلشتيرگه‌ن معلوم بر غايه‌وى مركزگه ايگه بولماغان ، رهبرسز ، قوتلى كيمه‌سز بر انسان توپلامى شكلنده كوروتوب قالدق...

هر بر آيريم قبيله جمعيتنڭ اوز آراسندا قوتلى رهبرى بولغان بولسادا ، عموم توركستان اولچوسنده سياست عالمنده مركزى سيما ‌مى بيرلگه‌ن ، عمومى بر معتبر شخصيتمز يوق ايدى.

* * *

1917 نچى يل كيليب يتوشدى. روسيه انقلابينڭ خبرى كولدى. پطربورغ شهرى مجلسلر وه ميتنگلارله قاينامقدا ايدى. نوا كوچه‌سنده ، طنجه ، 100 نومرولى اويده ، مسلمانلار ميتنگى بولوب تورغان ايدى. دالا آدامى تيلده ، قرىق كيشيده بر كيشى ، اوزينى كوپچيلككه سيزديرمه‌سدن ، آقرنغينا مه‌نگه ياقينلاشيب كيلدى. ئه‌گنده اوزون بر آوروپاچه جامه ، باشندا آق بورك.

قويه‌تورو يايىما ايكيلدى ، مه‌نى بر جنگ چاقيريب آلدى. اودين علي خانكه‌لدين ، دیب تقديم ايتدى... بو اسمنى مه‌ن ايلگرى ايشتمه‌گه‌ن بولساممو بو سيماده‌گه تانيش كورينه‌دى. سوڭرا بو آدام بر آز سيكيليب اوز سرينى آچدى : اصلا دالا قازاقى بولوب ، يالقمدا جوقونوب بولغان ايوان سته‌پوف ، ايكه‌نلگينى سويله‌دى.

علي خانكه‌لدين اوزنڭ بوروغو مسلمان اسمي بولغان. جوقونوب بولغاندان سوڭ ايوان سته‌پوف دیب آتالا باشلاغان... سته‌پوف بالغز جوقونماغانغنه ايمس ، حتى او روس روحاني ميسيونه‌رى بولوب روسيه ايچيده‌گي وه تشنداقي بوتون خرستيان مقدس يرلرينى آياقله يوروب كيزگه‌ن. اوزنڭ فوتوغرافى (رسمى) روس دينى مجموعه‌لرنده باسيلغان ايدى. سيماسينڭ مه‌نگه تانيش كيلوويى‌ده شوندان بولسا كيره‌ك.

معلوم ، بر خرستيان روحاني ميسيونه‌رى بولغان حالدا نچون مسلمان ميتنگيگه كيلگه‌نلكي حقده‌كى اوگه‌نيش سوراغيمغه جواباً سته‌پوف-خانكه‌لدين : «توركيه‌گه كيتمه‌ك» نيت وه حركتده ايكه‌نلكيني بلديردى وه ديدى :

— مه‌ن ايندى خرستيانلقدان وه روسلاردان قايتدم. ايندى مه‌ن يه‌نه‌ده قازاق وه مسلمانلاردمن. روسلارنڭ وحشيلقلارى مه‌نى اولاردان چيكينديردى. بونڭچون مه‌ن اوز خالقم قارشوسندا كناهلارمدن تازالاناق ايسته‌يمه‌ن. بو مقصدله توركيه‌گه كيتمه‌كچي‌مه‌ن.

— نچون ؟

— انور پاشانڭ آلديغا.

— نه‌دن انور پاشا آلديغا ؟

— روسلاردان قورتولا بيلمه‌گيمز اوچون بزگه بالغز اوغه يارديم ايته آلادر.

في الحقيقه، او زمان بالار سه‌بوقسه انگلادیکی که، ترک
ایمه‌س ایدی. تورکستاننگ بوتون خلق کتله‌سی اوزبک ناتیـ
ایانلار وه اونی اوزبک ایلیک باقین آدامی دیب ساناز ایدی.
1916 نچی یل عصیانی کونلرنده تورکستاندا کوب آدملار
«اوزبک یورتی» گوئیه ایدیلر... تورکستاندا خلقه‌سیاسی
اسمی آلیق بیلگن آدام آز ایدی، لکن دیهرلک بوتون تورکستان
لیلار اوزبک اسمینی وه اوزلک کیم ایکه‌لیگینی بیلرلر ایدی.
اوزبک یوبولدرلگی (خلق آراسیندا مشهورلگی) ماسال (ایرتک)
درجه‌سیگه بیتکه‌ن ایدی. سو کنی باقان محاربه‌سینده‌ن کیین دالالارده
کوب آدملار اوزبک اونولارینگ اسمینی «انور»، قویا باشلادیلار.

روس حکومتی بو «انور اعتقادی»دن خبردار بولغان و
هار بر یول بیلن اونگا قارشو کوره‌شمه‌که تیریشقان ایدی. روس
حکومتی تورکستانداکی بوتون ضابطلارینی «انور آگه‌نتی» دیب
آتار وه حسابلار ایدی. عینیله بوکون بولشه‌ویکلرنینگ بز تورکستان
ملتچیلرینی «کنه‌ایچی»، دیب آتاغانلاری کبی، روس چار حکومتی
ده او زمانی جدیدچیلرنی «انور آگه‌نتی»، حسابلار ایدی.

1916 نچی یلدا گیرال تویه‌رانوو فورمانکین تاشکندده،
اوزبک ایسکی شخصی تاثیرلارندان بولغان عبدالله نیاز اوغلی‌نی،
باشندا «اوزاقدان انور قه‌سینی خاطرلاتادرغان»، قزیل رنگلی
تاتار تاقیه‌سی (توبیسی) بولغانی سببلی، اوز قول اوراسیدان قووب
چیقارغان ایدی.

بزده انورنینگ یوبولدرلگی مانه بو درجه‌ده ایدی. حاضر او
یوبولدرلکنینگ حقیقی سببلرینی آقاروب اولتوروشنینگ وقتی ایمه‌س.
لکن شونی قید ایتمک گره‌ک، که بزنینگ خلقیمزنینگ اوز یوره‌گینده،
وصمیمیت بیلن شرقینی امکانی بارنده به‌یله‌دیگی خصوصی ایدی
انورنینگ اسمیله باغلی ایدی.

روسیه‌ده بولشه‌ویک انقلابی... برست لیتوفسک صلحی... تورک
عسکرلری قافقاسیادا... کوتیک قوروولوشی، آذربایجان استقلال
ایتیک انقلابی... تورکستاندا خوقند روس بولشه‌ویکلری قانلی
بیکوواسی... خلیفه‌نینگ ایکی کونی، دیمه‌ک او طرفدان تورک
یاریمه‌سی کچیک قالماسی ایکه‌ن، انور عسکر یوباراسی ایکه‌ن،
دیب قافقاسیادا طرفیغا یتکه‌نکه‌ن... فقط، بزده‌ن انورکه‌نینگ ملوملی‌نی
ویرنگ قوشونینگ قافقاسیادان چیکیلیشی...

خرینز کوزده‌ن دیب بولغان انور بزده‌ن موسقوادا یانا یولوب
قالدی... بولشه‌ویکلرده خده‌ن تاشقاری قووالیچ، بزنینگ خلقده
بولک مدحیه تاثیرسیلک... 1920 نچی یل سه‌نتاری باکوده بولشه
ویکلر تشکیله بویلاغان شرق قوملاری قورولتایی. او زمان انور
تورکستاندا بولشه‌ویک سیاستینگ حقیقتینی داعما بلمس ایدی...
ایشته‌بیکه کوره، قورولتایداغی تورکستان وکیلی تاثیرلاتینگ
انورنه ییکلک حطلی اوزده بیوک تاثیر قالدیرغان. بالآخره 1921
نچی یل کوزنده (سوک بهارده) انور بزده‌ن بوخارادا یانا بولاندی.

باشندا محترم دشمان بیلک بولغانی حالدا بوخارا خلق جمهوریتی
حکومتی، انورنینگ قوغیده‌ن وه اوزلک موسقوا ایله بولغان رابطه
سیده‌ن، بوخارادانی بولشه‌ویک رتالله‌ریگه نهایت بیرمه‌ک وه‌موسقوا
بیریلان بوخارا جمهوریتینگ استقلالی حقنده‌گی معاهده‌گه رعایت
ایتیلیشی خصوصنده، استفاده قیلماقچی قرار بیرمه‌ن. انور بوخارا ایله
موسقوا آراسیندا واسطه بولوشغا راضی بولغان ایدی. اوزلک بو خصو
صده موسقوا حکومتیگه قیلغان مراجعتی مانه شونده‌ن عبارتدر
(روسچه‌ده‌ن عیناً ترجمه):

«مستقل بوخارا آرقالی بز، دوست ساوت روسیه‌سینینگ
انقلابی رهبرلگی آستیدا اسلام آسیاسینی بریتانیا امپریالیزمیده‌ن قو
تارو وظیفه‌لرنی موفقیتله بیره آلامز. موسقوا خلق قومیسارلار
شوراسیدان، بوخارا حدودیده‌ن، بورادا عینیله استیلا ایتکه‌ن بر

Abdulvahap Kara

أولكەدەگی دوشمان اوردوسی كبی حركت ایتەدگەن، بوندان
قیزیل قوشونلارنی كبری جانیب آلولارینی اوتونەمەن. قیزیل
قوشوننك بوخارادا ساقلانیشی، آنچلقدا معروض قالدیریلغان مسلمان
اهالینك سوزلاشی اوقماید كه گیبی‌دە تارتوب آلینیشغا وه اهالیغه ساورت

توركستاننك قوتولوشی اوچون كورەشركەن 1922 نچی یلی 4 نچی آوغوستدا شهید بولغان

انور پاشا

روسیەگە قارشو كوتەرن كوبكە ئارانیاق توتولوشغا سبب بولماقدادر، اولكەننك ارزاق لوازمی وه قیمت بها ماللارینی حجز ایتوب خارجغا تاشویی بیرلەن توقتالماق لازم. شرقی بوخارادا عصیان حركاتی قوزغالماقدادر. بو عصیاننك جمهوریتنك باشقا

حدودلاریغادا یایلیشی ممكن. حكومت باشنداقی بوخارالی توبچیلار، یەنە كیلنلەر وه روس عسكرلاری تاماندان تحذیر ایتیلەدگەن وه سرایت، مستقل حركت ایتیش امكانیدان محرومدورلار. موسقوادا قارشو عصیان حركاتی انقلابچی یاش بوخارالیلار آراسیدا توسعە كیرەدر. ساورت حكومتینی، اونكچون اینك مهم بولغان شرق جبهەسینە تهلكە یاد ایكەنلیكی بیلەن اخطار ایتەمەن. بوخارا خلقیغا اوز جانینی اوزی قورماق اوچون تولوق امكان بیریلیشی لازم. بوخارا خلقینك تكلیفی اوزدە مەن، ساورت حكومتی ایلە بوخارا جمهوریتی آراسیدا واقع بولاچاق مذاكرەدە بوخارا خلقینی تمثیل ایتیشنی اوز عهدەمگە آلامەن. بو مراجعتمگە تیزلكلە جواب بیریلوویینی مذاكرە اوچون وكیللەر تعیین ایتیلوویینی وه ملاقات اوچون یر وه زمان بیلگیلەنوویینی اوتونەمەن. مەن اوز تاماندان دیقابر آیی سوگیدە (1921) وه بوخارا شهرینی تكلیف ایتەمەن.»

ساورت حكومتی بوگا قارشو انورنی «بریتانیا ایمپریالیزمی آگەنتی» دیب عیبلەمەكلە جواب بیردی(*).

سوگرا بیمەلەر بولغانی هەر كیمگەدە معلوم. بولشەویكلەر انورگە قارشو اون مینگلەرچە قوشون حصەلاری توپلادیلار، جاسوس تیكیشی قوردیلار. حتی ساورت حكومتی بوروغو بوخارا امیری بیلەن انور علیهیدە یاشیرین مذاكرەگەدە كیریشدی.

روس ایمپریالیزمینك آلچاق آگەنتی بولغان بوروغو بوخارا امیری سوزدە انورگە دوست وه اونگلە متفق كورونوب، ایچدە یاشیرین صورتدە اونك علیهیگە اغوا تارقاتادر. چونكە بوروغو

(*) حاضرگا قادارداغی بوتون ساورت دیكتاتوراسیغا قارشو ملی قوزغولوش گورەشیردەگیلەر تأثیری یاردیب شهەلانوچی مطعی توركەلی فرقەلارینك انور مراجعتی وه ساورت حكومتینك اوگا بیرگەن جوابی اوستدە فكر یوروتولەبیلیر اوتونەر ایدم.

موسقوا دیكتاتوراسیننك توركستاندا خلقیز باشیغا كیترەمگەدە بولغان فلاكتك مثلینی حتی جهان تاریخیدا بیلمەیدر.

Abdulvahap Kara

بخارا امیری سید میر عالم خان اوردونك شخصنده «تهلکه‌لی الاچینی کیچیپ یوركنی کوره‌دیر...(٭)

ساویت روسیه‌سی امری آستیداء کوچلی بر حربی قوت، او مملکتنك بوتون حیات مرکزلرینی وه بوتون یوللارینی هم تیللرت واسطه‌لارینی اوز قولیدا توتقان. بوتون ارزاق لوازماتی اونك قولیدا... اوزو ایسه قوجامان تورکستاننك آیریم حصه‌لریله فقط آتلی خبرچیلر واسطه‌سیله‌گینه خبرلشه آلور ایدی. قورال یوق، ارزاق یوق... بونك اوستیگه ینه دهشتلی تشکیلات ایچنده، کویا اوالتده تورکستاندا ادله قیلدای بر سوسیالیزم اصلاحاتی اوچون کوره‌شلمه‌کده ایش کیبی، سوسیالیزم حقنده فکرلر تاراتقان وه مناقشه‌لر یوروتکه‌ن بعضی اوراق کیمسه‌لرنك آلچاقچا الوالارینی‌دا علاوه قیلگر...

نتیجه‌ده اولر تورکستاننك قورتولوشی یولیدا قهرمانچاسیغا شهید بولدی.

اونك اولومیدن اون ییل سوكرادا موسقوا «قزیل قوشون-لاری تورکستاندا اشغال قیلغان بر اولکه‌ده دوشمان قوشونلاری کبی معامله قیلماقدالار.

عجبا یورتمزنك بو — حقیقتدا — دوشمان قوشونیدان قورتولور کونی کیله‌ورمی؟!

بر ایناماز که او کون بر کیله‌جه‌کدر. او زمان بویوك اورلك بقیة وجودی تورکستاننك ازاق یورجه‌گیدن مرکزیگه، حر وه مستقل تورکستاننك پایتختیغا کیلتیریله‌جه‌ك، اونك عزیز خاطره‌سی تورکستانلیلار یوره‌گیده الی الابد یاشایاجاقدر.

جوقای اوغلی مصطفی

(٭) یوروقلو بوخارا امیری سید میر عالمنك اوردوگه قارشو یوردگزگه‌ن باشبرین خانلارنی تورکستان ساوت «عمومقای بولتور ابراهیم لاءیلی بوله... سوزك آچیب یازغان ایدی.

«صنفی دوشمانلار» محاکمه‌سی

اوتکه‌ن مای آیینك بیشینچیدن ایون آیینك اون بیشیگه قادار تاشکندده ساویتلار اتفاقی عالی محکمه‌سی، تورکستان عالی محکمه‌سی یوروقی مدعی عمومیسی شمسی بدرالدین ایله یه‌نه بر بیچه عدلیه ایشچیله‌ری اوستیدن محاکمه یوروتدی.

ساویت غازیتالارینك بو محاکمه حقنده بیرگه‌ن معلوماتلاری تولوق ایمه‌س وه سوك درجه‌ده بر طرفلیدر. بو غازیتالاردا نه عیبلیلر فایده‌سیغا شاهدلار افاده‌سی، نه بو عیبلیله‌رنك اوز افاده‌لاری وه نه ده اولارنیك آقلاوچیسی نطقلاری بار. یالغز قارالاوچی شاهدلار افاده‌سی، قارالاوچیلار نطقی وه محکمه‌نك حکمنامه‌سی کیلتیریله‌دیر. مه‌نه بوندای معلوماتغا سوینکه‌نوب، سعدالله قاسمی محاکمه‌سیدن سوك خلقیمزنك موسقوا دیکتاتوراسیغا قارشو ایچکی ملی مجادله‌سی حقنده مطالعه یوروتمه‌ك اوچون خصوصی اهمیتگه ایگه بولغان بو ایش یوزه‌سیدن توغرو بر فکر حاصل قیلماق کوچ قیلیندار.

محکمه‌گه بیریلگه‌نلر: 1) شمسی علی اوغلی بدرالدین؛ بو تاتارستان جمهوریتی آرجا (آرسك) قانتونی اهالیسیدان 32 یاشندا بر تاتار بولوب، انقلابدان اول اندیجاننك مشهور بایلارندان تیمور بیك حاجی یانیدا خدمت قیلغان بولشه‌ویکلر حکومت باشیغا کیلگه‌ندن وه بر آز وقت اوتکه‌ندن سوك شمسی بولشه‌ویك فرقه‌سیغا اعضا بولادر. فرغانه‌ده معارف شعبه‌سی رئیسلیگیده، اوندان سوك عدلیه اداره‌سینك بوتون خدمت پایه‌لرنده بولوب، آخردا تورکستان عالی محکمه‌سی دولت مدعی عمومیلیگی اورنیغا قادار چیقادر. 2) عبدالرحمان رحمان اوغلی، 44 یاشدا، خوقندلی بر قاری (حافظ)نك اوغلی بولوب، عدلیه مستنطقی ایدی. 3) محی‌الدین سعدی خان اوغلی؛ 31 یاشدا، خوقند قاضیلارندان بریننك

Abdulvahap Kara

اوغلی، کذا عدلیه مستنطقی ایدی. 4) ابراهیم جان موسی خان
اوغلی، 70 یاشندا، بورونغو قیزیل عسکر، عدلیه مستنطقی. 5) محمد
جان خواجه اوغلی، 32 یاشندا، خوقندلی بر سوداگر اوغلی،
عدلیه مستنطقی وه فرغانه ولایت محکمه‌سی مدعی عمومیسی بولغان
6) محمود خان احمد خان اوغلی، 36 یاشندا، خوقندلی بر
سوداگر اوغلی، 1929 نچی ییلغاچا معارف شعبه‌سنده اهمیتلی
اورونلارنی ایگه‌لله‌گن...

کوره‌یککز که‌بی، عبدالرحمان رحمان اوغلیدان باشقا بوتون عیبلیلر بولشه‌ویکلر حکومت باشیغا کیلگن آلدیدا یاش اوسپورونلار ایدی. الگ یاشی عیبدار شمسی بدرالدین او زمان — 1917 نچی ییلدا — 17 یاشندا بولغان، ابراهیم جان موسی خان ایسه 11 یاشلی کیچیک بر بالا ایدی. آشکاردر، که بو یاشلار سیاسی جهتده‌ن بولشه‌ویکلر دورنده، ساوت مکتبلرنده وه تورکستاندا روس پرولتاریاتی دیکتاتوراسی تجربه‌سینک بلاواسطه تأثیری آستیدا اوسکه‌نلر. بز اولارنک بارچاسینکندا ملتچی بولغان انقلابغا ایناماز. بزده ساوت حکومتینک، — معتبر بولشه‌ویک لرینکده بالذات اعتراف ایتدیکلری که‌بی — حاضرغا قادار جزئی مقداردا بولسا ملی پرولتاریات صنفی یتوشمه‌گن تورکستانداغی حدده‌ن آرتق «صنفی سیاستی»نک او عیبلیلرنک احوال روحیه‌لرینگه الگ بویوک تأثیرینی اجرا ایتمه‌سده‌ن وه اولارنک ساوتلارغا قارشو دوشمانلقلارینی آرتدیرماسدان قالماغانلغی‌دا کوزده‌ن قاچیریلماغاچاق مهمجه بر نقطه‌دور.

بولشه‌ویکلر عیبلیلرنک قایدای عائله‌لرده‌ن چیققانلقلارینی وه اولارنک قای یرده تحصیل کورگه‌نلکلرینی علیحده بر تأکید وه اصرار ایله قید ایتمه‌کده‌درلر. بزده اولاردان بعضیسینک سوداگر، قاضی وه قاری بالالاری بولوب ایسکی مکتبلرده اوقوغانلقلارینی کورسه‌ته‌کله عیبلیلرنک «عکس الانقلابچلق فعالیتلاری»نی

ایجاد ایته‌کچی بولالدیلار. حالبوکه لیبیننک اوزیده روس امپراطورلیه‌سینک وه بویوک بر چار مأمورینک اوغلی ایدی. حاضرغی بولشه‌ویک قیزیل بوتی (ایقونی) ستالیننک اوزیده روحانی مکتبده اوقوغان وه آتا‌آناسی اونی روحانیلقغا حاضرلاغان ایدی. بونگه برابر اولار «مقصدلی انقلابچی» بولوب چیقدیلار گویا بولشه‌ویک لر بالذات، لیبینده انقلابچیلق غایه (ایده)سینک انکشافده حال حکومتی سیاستینک رولارینی کورسه‌تونی سه‌وه‌رلر. چونکه، حقیقتدا، هر بر انقلاب وه عکس الانقلاب، دائما حکم سوروب ورغان اصول ادارهنک که‌مچیلکلری وه گناهلاری ایله یتوشوب بارادی. شمسی وه باشقالارینکدا عکس الانقلابی ایدهلرینک انکشافیده شبهه‌سز تورکستانداغی بولشه‌ویک سیاستینک رولی بویوک بولغان.

بولشه‌ویک «صنفی محکمه»سی بو مسئله‌لرنی آنلاب اویلاماغان بوتون عیبلیلرنی «ملی عکس الانقلاب» ایشتراکلارینغا، «ملی اتحاد» وه «ملی استقلال» تشکیلاتلاری فعالیتیغا یوکله‌دی. سویله‌مکمزده‌نک هه‌مه‌سی حقیقت بولسا‌یدی بز کوب سه‌وینه‌ر ایدیک.

تاشکند محاکمه‌سنده شمسی بدرالدین‌وه باشقالارینی قطعی اولاراق نیمه ایله عیبله‌دیلر؟... گواهلارنک، اولاردان خصوصاً علیم اوغلی دیگه‌ن برینینک، افاده‌لرینگه استناداً بولک قارالاوچیسی قاتایان بارچا عیبلیلرنک «ملی اتحاد» دستورالعملی وه مرحوم انور پاشا کورسه‌ته‌لرینک حرفی حرفیگه قوللانماقله حرکت ایتکه‌نلکله‌رینی «تثبیت» ایتدی. بولشه‌ویک مدعی عمومیسی انور پاشانی «تورکستان ملی اتحادی بابالاریدان بری» دیب آتایدر وه اونک تورکستان ملی عکس الانقلابچیلارینغا توب ایتدیکی شرطلارنی توبه‌نده‌کی توزت نقطه‌ده تویلایدر:

1) بوتون عکس الانقلابچیلارغا بولشه‌ویک فرقه‌سی وه کومسومول اعضالیغا کیریش مجبوریتی؛ 2) باسماچی قاچارلارینی اوتکور بر انتظام وه برگه عمومی باشلوق زهرلگه کیرمه‌ک؛

Abdulvahap Kara

هیچ بر یەردەدەن تاپالمادان ، لاکن کیلیکەندە دەفتەرلارنیڭ تولیلی تالیلی وە قوللاقلارینی کیسمەکگەندە بولسا(1) ، یاخشا استقلالینی ایشینی بوزماق ، 4) بیلدرمەللار بیلەن رابطە ساقلاماق...

بو شرطلەرنیڭ هەمەسیدە ، ساوێت قاراولاوجیسینیڭ ئەیتووینە کورە ، حربی حرکتگە یەجەریلمەکدە ایدی. مثلا: شمسی بدرالدین ملی اتحادینیڭ خوقند ولایت قومیتەسی اعضاسی ولغانی حالدە بولشەویك فرقەسیغا کیرگەن ، میلیس باشلوغی وە قوشون سیاسی رهبری بولغان. قورالاری بیلەن برابر باسماچیلار تامانیغا اوتکەن بای بالالاریدان مرکب خصوصی «قومسومول» آتلی بولوکنی تشکیل ایتکەن. باسماچیلارغا قورال یتیشتریش ایشی تشکیل ایتکەن یالغز اندیجان قضاسی (اویەزی)نیڭ اوزیدەن 15 مینگ میلتق (وینتوفکا) تولاووب باسماچیلارغا اوتقوزولغان. ساوێت حکومتینیڭ یاخشا سیاستیگە قارشو مجادلەدە باسماچیلار قاضی اعلیسی ایکەمبردی اوغلینیڭ حکمی بویونچا دهقان بازاربای کریم اوغلینیڭ اوڭ قولینی کیسکەنلەر. ساوێت حکومتینیڭ فعال خادملاریغا قارشو «مصطفی تیرور» دوری ، تشکیل ایتکەنلەر وە باشقالار...

بو نقل ایتلگەن قاراولاو مادەلەرینیڭ حقیقتا نە درجەدە اوتیون ایکەنلیگینی بر سوزلی آلمایمز. لکن ، ساوێت مدعی عمومیسینیڭ «اورنیڭ 4 شرطی» حقندەگی معلوماتینی آلدیغی باش شاهد تلیبوفنیڭ یالغانچیلیغیدا هیچ شبهه یوقدر. بو گواهنی اوزی قادار مجلس طرفدە سوراقدیلار. تلیبوف کورستمەلرندەن بری مونە شودر:

«— محمود خان احمد خان اوغلی اویدە خوقند عکس الانقلابی باشلوقلاریدان مصطفی چوقای اوغلی ، موسی بیگی ، محمود خاننیڭ اوزی وە باشقا باشلوقلار تامانیدان تشکیل ایتکەن بر قوشون حصەسی یرلەشتریلگەن ایدی.»

تلیبوفنیڭ ئەیتیشیگە کورە اوڭ یتی پاشار شمسی بدرالدین مصطفی چوقای وە موسی بیگلەرلە بیرلیکدە محمود خان اوییگە

کیلیب تورغان ایمش.

بو یردە سویلەنگەنلەرنیڭ بوتونیسیدە یالغاندر. موسی افندی بیکی (جاراللە)نی خوقند عکس الانقلابی باشلوقلاریدان بری دیب آتاماق ، اوبات وە اضافتلیک هەدە بر مفهومیدەن محروملق دیمەکدر. فی الحقیقە 1917 نچی ییلنیڭ سوڭیدا وە 1918 نچی ییلنیڭ باشیدا مصطفی چوقای اوغلی قوشون حصەلری تشکیل ، ایتدیگی زمان تورکستاندا موسی افندینیڭ ارواحیدە یوق ایدی وە «خوقند عکس الانقلابی» بیلەن اونیڭ هیچ قاندای رابطەسی بولماغان وە بولادا آلماس ایدی. کذا محمود خان احمد خان اوغلیدە «خوقند عکس الانقلابی» اشتوچی ، بولماغان. طبیعی ، بو آدامنیڭ ، مثلا فضل اللە خواجە کبی «خوقند عکس الانقلابی» طرفدارلاریدان وە اونی تقدیر ایتوچیلەردەن بولماغی ممکندر...

ایندی مونە ، بازاربای کریم اوغلی دیگەن ایکنچی بر گواه. اونیڭ اوڭ قولی کیسیلیب تاشلانغان. تورکستاندا دوس بیرولەدارلیق دیکتاتورلیسی اوچون قولیدان آیریلغان بو آدام ، اون اوچ ییل قادار بر مدتدەن بیری تقاعد معاشی اوچون تریشدی ، لکن هیچ کیمسە — لە اوزبکستان قومیسارلار شوراسی ، مونە اجرائیە قومیتەسی — اونیڭ التماسلەریگە اهمیت بیرمەی کیلدی. بیراق ، مونە ایندی ، شمسی بدرالدین اوستیدەن محاکمە اثناسیدە ساوێت حکومتی بیردەن بازاربای نیڭ کیسلگەن قولینی ایسلەدیدە محکمەنیڭ اوتورشی بیلەن بازاربایغا هەر آی 100 سومدان معاش بیریشگە قرار قیلدی. دیمەك ، بازاربای دیکتاتورا اوچون کورەشدە قولینی یوقاتوودی سانای ایمەس ، محکمەدە شمسی بدرالدین گە قارشو افادە بیرگەنی اوچون قهرمان دیب تاپیلیب تورویدر. تلیم اوغلینیڭ یالغان گواهلیگی وە گواهلیك اوچون مکافات — مونە بولار ساوێت حکومتینیڭ تورکستان ملتچیلیگیگە قارشو مجادلەسیندە قوللانا یاتقان اصوللریدر. محاکمە قیلنا یاتقانلارنیڭ «گناهلەری» کوریندی. فقط بولار

Abdulvahap Kara

ایچنده، خصوصاً بر «کتاب»، آخر سالوب، قارالاوچی شاهدلار
اولک اوستنده آیریچا دقت وه اصرار ایله توقتاب اوتدیلر. بولشه‌ویک
قارالاوچیلارنینک سوزله‌وینگه کوره شمسی بدرالدین اوزبیک معارف
شعبه‌سی مدیرلکی آتاسیده، حاضر استانبول دارالفنونینک طب
فاکولته‌سینی بیتیرگه‌ن صالح اسماعیل بیکنینک تحصیل اوچون تور-
کیه‌گه قاچیشغا یاردم ایتکه‌نمیش.

تورکستان عصابچیلاریغا قارشو بولشه‌ویک کوره‌شینینک ایگ اوتکورله‌شکه‌ن بر دوره‌ده بولشه‌ویک سیاستینینک رهبرلریده، بشندان مفتی‌الله خواجه وه اکمل اکرام اوغلی بولغانی حالدا، بالدان آچقدان آچیق اون لارچا یاش تورکستانلینینک تحصیل اوچون آوروپاغا جونه‌تیلو لاریغا یاردم وه حتی اولارنی تشکیل ایتوده اشتراک قیلغان ایدیلر. بو، بولشه‌ویکلرنینک تورکستان ملتچیلیکی اوچون قیلغان بر «سیلاوه»ی ایدی. تقریباً بو قافله ایله بر زماندا صالح اسماعیل بیلنده تورکیه‌گه اوته بیلگه‌ن ایدی. اگر شمسی بدرالدین که قارشو ایگ آخر قارالاولار ایچنده مه‌نه بو وقعه‌غا آیریچا مهم اوردون بیریلووی لازم کوروله‌گه‌ن بولسا، بولشه‌ویکلرنینک تورکلیککه قارشو دوشمانلقلارینینک درجه‌سینی تصور ایتش قیین ایمه‌س.

قاطیق مدعی عمومی قاتایان، قارالاوچیلارنینک توده‌نی اوچون اولوم جزاسی وه ایکینچی — ابراهیم جان موسی خان اوغلی وه محی الدین سعدیخان اوغلی اوچون ییللارچا اوزاتادرغان قاماق جزاسی طلب ایتدی. قاتایان اوزقوربانلارینی یالغز قارالاماق وه اولاریغا جزا طلب ایتمه‌گه کفایه‌له‌نمه‌ی حتی اولارنی «عکس‌الانقلاب ایتله‌ری» („Контрреволюционная сволочь“) دیب تحقیرده ایتدی.

فقط محکمه‌نینک حکمی کوتوله‌گه‌ندن یاشقاچاراق بولوب چیقدی. شمسی بدرالدین اوچون قرار قیلغان اولوم جزاسی محکمه‌نینک اوزی تامانیدان 10 ییللق قاماقغا تویله‌شتیریلدی. محمد جان خواجه اوغلی، عبدالرحمان رحمان اوغلی وه محمد خان احمد خان

اوغلی لاری هه‌ر بیری اون ییللق، محی الدین سعدیخان اوغلی 2 ییللق وه ابراهیم جان موسی خان اوغلی 3 ییللق قاماقغا حکم قیلیندیلار.

شمسی بدرالدین اولوم جزاسینینک 10 ییللق قاماققا تویله‌تیریلووینگه سبب اولاراق «ملتچی عکس‌الانقلاب اساس قادرولارینینک مادتاً وه معناً محو ایتیلگه‌نلیکلری»نه‌دن بحث ایتیله‌دیر. توغروده، تورکستان ملی حرکاتی‌نینک «اساس قادروسی»، بولشه‌ویکلر تامانیدان اولده، توقتوز سنه‌سیده مادتاً محو ایتیلگه‌ن. لکن ملی حرکتنینک معنوی اساسی بوندان قطعیاً ضرر کورمه‌دی. فی‌الحقیقه، بولشه‌ویکلر بزنینک «اساس قادرولار»یمزنی «معناً وه مادتاً محو ایتیلگه‌ن» دیب حسابلاسالار، او حالدا نیچین بو ملی حرکاتله کوره‌شونی توقتاتمایدیلار؟ توغرو، بزنینک ایسکی قادرومز آزالدی. لکن اولارنینک اورنیغا یه‌نگی یاش قادرولار یتیشمه‌گه‌ده‌دیر. شمسی بدرالدین محاکمه‌سیده‌گی قارالاوچیلار حقیقی بولشه‌ویکلر دقتله اوقوب کورسونلار، او زمان اولار مادتاً محو ایتیلگه‌ن تورکستان ملی حرکات قادرولارینینک اوسمه‌کده وه معناً قوتلانماقدا ایکه‌نلیکیگه قانع بولورلار.

بولشه‌ویکلر سعدالله قاسم محاکمه‌سیده‌ن وه اونینک آتوب اولدورولیشیده‌ن سوگرادا «ملی عکس‌الانقلابنینک مادتاً وه معناً محو» بولغانیدان بحث ایتکه‌ن ایدیلر. فقط، مه‌نه، «قاسم‌لار ایشینی دوام ایتدیروچی»، ساغلام قادرولار یه‌نه تاییلیب قالدی کو...

بونداین قادرولار شمسی بدرالدین محاکمه‌سیده‌ن سوگرادا ایلاجاقلار... جانلی

ملی تویغو وه ملی روح اولدوروله‌مه‌س

موسقوا بولشه‌ویکلری تورکستانی قزیل روسیه وه جهان انقلابی منافعی اوچون ملیلر بر شکلده استثمار ایتب عادتاً خلقیمز-

Abdulvahap Kara

نىڭ بىرىنچىسىدە شۇلىيە كىم قالدى ، اونى معامله بىرولەتارلارنى
مالى ، مقصدىلە اونىڭ ملى اويغونىشى وە ملى روحىنى اولدورمەك
حركتىدە يارغان سازى شەدلى بر فعاليتلە دوام ايتمەكدەدورلار . بو
مقصدلارىغا ايرىشمەك اوچون بولشەويكلەر ، ادارەنى قوللارىغا آلغان
كونلەرىدەن بەرى تورلو اصول وە واسطەلار ايلە تورلو جهتدەن
خلقيمزنىڭ ملى روح ، ملى تويغو قلعەسىغا هجوم ايتە كەلديلەر وە
ايتەكەدەلەر . يورتىمزنىڭ بوتون قسملارى وە خلقيمزنىڭ بارچا
افرادى اوچون مشترك وە عصرلاردان بەرى بوتون دونياغا معلوم
تاريخى «توركستان» اسمينى قوللانووى منع ايتديكلارىدەن تاريخ
بيلگىلەرنى روسلاشتىرماق نيتلارىغە قدر هەمسى ، حسابسىز مثاللار
كيتيريش ممكن... او جملەدەن ، ملى روحدە يازىلغان ايسكى يەڭى
بوتون ادبى اثرلارنى وە مكتب كتابلەرىنى توركستان ساويت خازىنە
لارىدا «تنقيد» ايتديريب ، مؤلفلەرىنى مسئوليتكە چاپ وە او اثرلار
نى امحا ايتديكلەرى حقدە «ياش توركستان» ملى اولكى سانلارىدا
بر نيچە دفعە يازيلغان ايدى .

توركستانىڭ نە اينكە ملتپرور ، وطنپرور شاعر وە اديبلەرىگە
وە اولارنىڭ اثرلەرىگە ، حتى خلقيمزنىڭ حاضرگى حالى ايلە كلەر
ديكە ترجمان بولغان اثرلەر كەدە قارشو بى امان كورەش يوروتوب
تورغان ساويت حكومتى ، سونگ آلغان معلوماتىمزغا كورە ، غرب
ادبى اثرلەرىنى ترجمە هيئتى تشكيل ايتيب بو هيئتكە تذكير
Shakespeare (اينگلىز) ، گوته Goethe ، هاينە Heine (آلمان) ،
هوگو Hugo ، موپاسون (فرانسوز) ، سينكلير (آمريكا) ، يامعر
شكى (؟) وە باشقالار كىمى ايسكى وە يەڭى قلاسيقلارنىڭ اثرلە
رىنى اوزبيكچەگە ترجمە ايتيشنى تابشيرمشدر .

توركستاندا ملى تويغونى اولدورمەككە وە «ملى» سانالغان
هر بر نرسەنى يوقاتماغا چاليشيب تورغان بولشەويكلەر خلقيمزنىڭ
قانداى دا بولسا بويوك وە ايگ قيمتدار قلاسيق شاعرى سانالغان

واقتدەن وە ياخود آتاق كمال ، توفيق فكرت ، عبدالحق حامد
كبى ادبلارنىڭ اثرلەرىنىڭ بهرەلەنوويگە شەدلى قارشو تورەدر ، ده
خلقيمزنىڭ فكرينى يوقاريداغى غرب ملى اديبلەرى ، شاعرلارىنىڭ
قلاسيق اثرلەرىلە مشغول ايتەكچى بولادىلار .

بو يەردە بولشەويكلەرنىڭ توركستان خلقىنىڭ ملى روحىنى
اولدورمەك مقصدلارىغا قورال بولوب «شورالار توركمەنستانى»
مجموعەلارىدا «كتابچىلىق» سرلوحەسىلە توركمەنستاندا موجود كتاب
لەرنى غايت آلاى بر دەموغوزى ايلە «تنقيد» ايتوچى ساليان يازو
ولارنىڭ «قىزىل قوشون شعرلەر يغندىسى» اسملى بر كتاب حقدە
كى مقالەسىدەن بحث ايتەكچى مەن . بو تنقيدچىنىڭ ذكاسى وە بر
يازى حقدە يورۇتدىكى تنقيد اصولى وە قدرتى صفر درجەسىندە
بولغانى سەبەبلى بزنى قيزيقتىرادورغان نرسە اونىڭ تنقيدى ايمەس ،
اونىڭ مقالەسىدە مثال اوچون آلغان بعض شعر پارچالارىدىر . چونكه
بو شعر پارچالارىدان بر : 1) بولشەويكلەرنىڭ 15 يىلدان بەرى دوام
ايتە كىلگەن بوتون سعى وە تيرىشلەرىگە وە بوتون تدهيش سياستلە
رىگە رغماً خلقيمزدا ملى تويغو وە ملى روحنىڭ اصلا اولمەگەنلىگى
لىكە آرتماقدا بولغانىنى ، بالعكس بولشەويزمدەن اولگى ، حتى
بولشەويزم دورىندە ساويت مكتبلەرىندە ، فرقە مكتبلەرىندە بولشەويزم
فكرى اوچون تربيە ايتلگەن فرقە وە كومسومول اعضالارىدا وە
ساويت حكومتىنىڭ اوز ايتاعتلى آدامى ديب سانادىغى ياشلارىمزدا
ملى روح ، ملى «فكورە» حكمفرما بولغانىنى كورەمز .

2) بولشەويك مظالمىغا قارشو چيقاريلماقدا بولغان عصيان
تويغوسى وە بو مظالمغا قارشو خلقنى اوخلاب يتماسدان كورەشكە
حاضرلاتوتا اوندەولارنى ايشيتەمز .

3) اون بيش يىلدان بەرى دوام ايتمەكدە بولغان موسقوا قيزيل
ديكتاتوراسى وە اونىڭ خلقيمزنىڭ معنوى كوچىنى قيرماق اوچون
قوللانماقدا بولغان بوتون ظلم وە دسيسەلەرىگە ، ضيقلارىغا رغماً

Abdulvahap Kara

خاقدا بویوك بر ثقات، یاقین کیلەجەکدە قورتولوشقا بویوك ایمان بار
ایکەنلیکینی ساویت دورندە یتوشکەن یەکی زمرەنلك قلمی ایلە
یازیلغان بو شعرلەردەن کوروب، «یاش تورکستان» سحیفەلاریدا
هەر دائم آچیق سویلەپ کیلدیکمز قورتولوش امیدیمزنك بیربەر
ایمەسلیکینی، چونکە یورتمزدەکی توغانلاریمزلشدا عینی فکر وە
امیدە ایکەنلیکلەرینی صراحتیلە سویلی بیلەمز.

تنقیدچینك یازوویغا قاراغاندا «قزیل قوشون» شعرلەر مجمو-
عەسی 1930 نچی یلدا ب. کربلا اوغلی نامیدان توپلانغان،
«تورکەدەن لیت» (مطبوعات ایشلەریگە نظارت ایتوچی ادارە)نك
1730 نومرولی رخصتنامەسی بلەن 5000 دانە باسیلیپ تارقاتیلغان
140 صحیفەلق بر کتابچەدر. تنقیدچینك غضبینی موجب بولغان
جهتلەر: بو اثرنك «تورت کوزدەن کیچیریلیپ چیققانلیغیغا قارا-
ماسدان یەنە بر قانچا سیاسی خطالارنك اوتوب کیتکەنلیکی، وە
ایچیدە یالغز «بالتچی» لکلە قارالانغان قول محمد اوغلی هەم وفا
اوغلی («بالتچی») شعرلەرینلەدە بولووی ایمەس، بلکە «تورکمە-
نستان» غازیتاسی باش محرری — مور لەینچی وە ایکک ایتانچی
بولتەوینك ساتالغان — سیاسی جهتدەن حال مراد اوغلینك نظارتی
آستیدا توپلانغان بولوب، بالذات توپلاوچی طرفیدان یازیلغان
ورفەوی وە قومسونیزم جهتدەن اصلا قبول ایتلمەسلك پارچالارنك
کیرتیلگەنلکیدر.

«قزیل قوشون» شعرلەر مجموعەسیندە تنقیدچینك کوزیگە
برنچی کەلدە باتقان شعر «بالتچی» نك معنا شو پارچاسیدر:

ای دولت — دوشم حاضر لانن
تون کیلدی ارلەرە
یازلە ییغیلوب
سیر ایدەلك دوزلەرە

آت اوستندە اویناماق
ییگلەرە کەلدی دات دە کیلدی
کوپ زمانلار اوخلادق
اویاندا باشک قالدیر

قزیل قوشون کوپەیوب
سانی یتمیش یوزلەرە
کوزکی تەمرەلك دائم حاووز
آیلانایلق، گەزەلك

یرنی یقتچاق بولالار
اوستلارینە جوزالك
دوشمانمز دار قالوب
خوشلق کەلسین یوزلەرە.

آکلاشیلوویە کورە تنقیدچی نە تنقیددەن، نە شعردەن، نەدە
معنادان بر نەرسە آگلامایدر. مثلا: بو پارچانی فقط ایکی مصرعی
جهتدەن تنقید ایتەدر: اونك فکریچە قزیل قوشونغا «دوزلەرە سیر
ایتەکنی ایمەس، علم، تەخنیق اورگەنیشنی تلقین ایتمەلیدر، قزیل
قوشون سانینی یالغز «یوزلەرە» یتوشدیرمەك کافی کیلمەس ایمش،
شاعرنك قصد ایتدیکی قوشوننك «قزیل قوشون» بولماغانلیغی شو-
بەدەن بلکیلی ایمش...

تنقیدچی بو «یوزلەرە» کلمەسینك قافیە وە وزن ایچانی
یازیلغانلیغینی آکلاماغان...

آلامش اوغلی نام بریسی نامیدان یازیلغان «کوریسەم» باشلو-
قلی شعردەن شو پارچا کیتیریلگەن:

ماشین بلەن ایشلەسەلەر هەر ایشنی،
هوا اوچوب یاقین ایتسەلەر داشنی (اوزاقنی)،
اوقوب کیچیرسەلەر کوز بلەن قیشنی،
تومندە دینچالوب یاتاتینی کورسەم.

بو قطعەدە بر ساویت حکومتینك سوسیالیزم قورولوشی،
تەلەکیریکلەشترمە وە باشقالار وعدە ایتدیکی حالدا دهقانینك
اوللەری مالك اولدیغی آتسەهو کوزلەدەندە محروم ایتوب حتی
تورکستان خاتون قزلارینی‌دا جوان یرندە آغیر ایشلەرتە جبرا
قوللانووینە، دهقانلارنك، ایشچیلەرنك هەر کون 15 — 10 چاقیرم
یملق یردەن پیادە ایش یریگە یو کورمەك مجبوریتندە قالغانلیقلارینە،
اوقو موسسەدە مکتبلەر باغلانوب شاگردلەرنك دالا ایشلەریگە هایدا-
لووینە قارشو غایت حقلی بر زارلانونی کورەمز. فقط بولتەوینك

Abdulvahap Kara

تنقیدچیسی بولالاینك همه‌سیگه كوز یوموب یاتقر «توهمده دیجار لوت یالاینی كوره‌ده، فقره‌سه‌ده‌ن یالقاولقا دعوت معنا‌سینی چیقارالمیدی.

ده‌ریا اوغلی اسملی بری ناما‌بدان قارا قوم بله‌ن حسرتله‌نوب یازیلغان شعریده‌ن شو بیت كیتیرلیكه‌ن:

مینگه قیرچین قالادیم،
یاقمادی كه‌ن یوره‌گگ!
مین بیر گوكسین كه‌ره‌ن لاچین،
آه، مین بولسام كیره‌ككگ!

نجیبیگه كوره توركمه‌ن یاشنی ده‌ریا اوغلی اوز شعرله‌رینی كوبنجه آمودریا ایله توركمه‌ن چوللرینگه باغیشلاب یازادر. اونك ایسته‌گی آمودریا سوویده‌ن استفاده ایتیب قارا قوم چولینی ادوملی بر بیر حالغا ایبله‌تیرلیكه‌نی كوره‌ك. اونك بو تیله‌گی، بولشه‌ویكله‌رینك آغزلارینی حده‌ده‌ن قتله آچوب سوله‌به كیلگه‌ن یالغانچی وعده‌له‌ری مناسبتیله یاقین زمانها ایریشاه‌جه‌ك كه‌بی كوروینگه‌ن، فقط حقیقت حال بونك بولوبلاری نیسكه‌ریسینی اكوره‌سه باشلاغانی. ساویت ادا‌ره‌سی وه سیاسه‌تی نتیجه‌سینده ایسكیده‌ن موجود آز-كوب معمورلقلقدا ویران بولا باشلاغانی سببلی سقوط حالغا اوچراب، قارا قومغا (یعنی یورتیگه) رحمی كیلگه‌نیده‌ن بو شعرنی یازغان.

«قیزیل قوشون» شعرله‌ر مجموعه‌سینك قاندا شاه اثر الای تشكیل ایتكه‌ن وه تنقیدچینك قاغینی چیقارغان یه‌رینه، وفا اوغلی‌نك مه‌نه شو پارچاسیدر:

«آزیق یه‌نه‌ر جورلمك
بیلدیر، سه‌نه‌ده یارلمك
دوشمانگه زورلمك
كورگه‌ز زنجیر قیردیغنگ.»

بو پارچانی قارشو بولشه‌ویك تنقیدچیسی سوك درجه آلاو-

لانغان. «ساویتلار دوریده توركمه‌نله‌ر جوریق كوره‌دیله‌ر وه كوپره‌یده‌له‌رمش، قیربلاده‌ن زنجیر قالماغان ایمش، خلاصه بو یغلغشورالار حكومتیگه قارشو یالغان وه تهمه‌تده‌ن باشقا نه‌رسه ایمه‌س ایمش.»

فقط بیز، توركستان خلقینك روس بولشه‌ویكله‌ری وه ساویت حكومتی دوریده قانداق ظلم وه حقارت كوره‌ه‌كه‌ن ایكه‌نلیكله‌رینی وه بو قاره‌یداغی شعر پارچاسینك تهمه‌تده‌ن عبارت ایمه‌س، بلكه عینی حقیقتی سویله‌دیكینی كورسه‌تمه‌ك اوچون مقاله‌مك كیله‌جه‌ك سانیدا شو بولومده سوزنی ساویت توركمه‌نستانی ناشر افكاری بولغان «شورالار توركمه‌نستانی» غازیتاسیغا بیره‌جه‌كمه‌ن.

(سوكی كیله‌جه‌ك سانیدا)   جلالی.

• • •

بولشه‌ویك جنایتلاری قوربانلاری

اوتكه‌ن ییل یاختا تیریم زمانلاریدا یاختا بلانینی بجه‌ریش اوچون كوروله‌كه‌ن بیر قانچا فرقه وه حكومت تدبیرله‌رینك محلی ادارة وه اینجیله‌ر طرفیدان اینیكه آشیرلماغانلیغی حتی قصدا بوزولغانلیغی كورولكه‌ن وه یاختا بلانینك بجه‌ریلیشیده‌كی موفقیتسیزلیكنینك مسئولیتی مه‌نه شو ساویت حكومتی تدبیرله‌رینك بیر وه وقتیده اینیكه آشیرلماغانلیغی اوستیگه یوكله‌تیلگه‌ن ایدی.

اوتكه‌ن ییلنك تجربه‌سیده‌ن بولسا كیره‌ك، بو ییل ساویت حكومتی یاز اورتاسیدا یاق یاختا ایكیله‌ری وه ایكین ایشله‌رینی اینجه‌ده‌ن اینجه‌گه تیكشیره باشلادی.

اكراموف، زه‌لینسكی وه باشقا یاختا رایونلاریداغی قولچوق وه آیریم یاختا خوجالقلاریدا تیكشیریشله‌ر اوتكه‌زیلدی. بو تیكشیریشله‌ر نتیجه‌سی بو ییل ایتنك اوتكه‌ن ییلداگیداندا بیرباد بولغانلیغی كورونه‌ندی.

ەلله وە آقچا بلەن بریلەدرگەن بونەکنی کورەك آلا بلیش اوچون ایکین یرلەرینی کوپلیتوب کورسەتوچی قولخوز وە خوجالقلار کوپ بولغان. بر قانچا قولخوزلار جابیوق وە سوغاریش ایشلەرینی یوزدە 20 گە ایشلەب بتیرگەنلەری حالدا یوزدە یوز ایشلەب بتیردیك دیب خبر بیرگەنلەر.

سودان فائدالانیش اوچون چقاریلغان ساویت قانونلاریغا رعایت ایتمەگەنلك بر طرفدا تورسون سودان خوجالق نقطهٔ نظریدەن فائدەلی روشدە استفادەنی هم توشونوچی یوق ایمش. باختا ایکیلگەن رایونلاردا چاقیریلمالاریچا اوزولمەندا یوللارینی سو باسوب یاتار ایمش. تا ایسکیدەن بەری فرغانە دهقانلاری آراسندا عادت بولغان کیچە ایکین سوغاریش ایشلەری قولخوز خوجالقلاریدا هیچ کورولمەگەن بر نەرسە ایمش. (دیمەك کیچە کوندوز یوشنگە ایشلەب قیزیل روس سرمایەدارلغینی بایتوب اوزی آچ اوتورماق ایستەمەگەن تورکستان دهقانی گە ایمەس، قولخوزلارداغی قوشوبنت «ضربدار» («اودارنیك») لاردا کیچە اویقولارینی ساویت سرمایەدارلغیغا باختا یتشتریب بیریشدەن شیرینراق تاپقانلار!!)

تیکشیریش نتیجەسندە هر طرفدا کوز بویاماچیلق حکم سورمەکدە ایکەنلیکی آگلاشیلغان. حتی اکراموف رایونی داوول قیشلاق شوراسی دائرەسندا تیکشیریش یوروتگان قومیسیون اوز ضبطنامەسندە «قیشلاقدا باختا ایکیبی یاخشی ایشلەنمەگەن. چاپیلماغان یرلەر کوپ» دیب یازغاندا قیشلاق شوراسی رئیسی کریم اوغلی او مضبطەنی یرتب تاشلاب، اوزی ایستەگەنچە یازدیریب قومیسیونی قول قویوشغا مجبور ایتکەن.

بوتون تورکستاننك هر طرفدا باختا ایکین پلاننی وە قولخوز سیاستینی بوزوشلار کوپ بولسا کیرەك، کە مرکزی فرقە قومیتەسی وە اورتا آسیا بوروسی قولخوز سیاستینی وە عمومی فرقە چیزیغینی بوزوچیلەرغە شدتلی جزالار بلەن تهدید ایتیب قرارلار چیقارغانلار.

تیکشیریش نتیجەسندە بو فاجعەلارنی توغدیرغان ساویت حکومتینی یوك اوچون بری خلق کیلەسی ایچیدەن ایکیچیسیدە ادارە آپاراتیدان اولمق اوزرە ایکی تورلو گناهلیلر، مسئوللر، خائنلار، ایزلەنیب اورونەدر.

خلق ایچیدە، بوندای گناهلارنی اوموزیدە کوتاروب کیلمەکدە بولغان بای، موشتومزور، مضر عنصر کبی تورلە اسملارلە یاپیلغان بر طبقە بار. هر قاندای سببدەن چیقغان بولسا بولسون بوندای مسئولیتلەرنی هر زمان بو صنفکە یوکلاب کیلمەکدەلەر. بو نفرتە جزانی ایسکیدەن' کوزکە کورونگەن بایقیشلار تارتاچاقلاردر.

تورکستاندا بوندای ایشلەردە قولی بولغانلقی بلەن عیبلەنوچی ساویت مأمورلاری همانده ساویت عدلیەسی قانونیدان چیقاریلماقدالار. ایکی ییل اول بولوب اوتکەن قاسم اوغلی وە باردامچیلاری محاکمەسی، ایمدیدە اوزبکستاندا بولوب یاتقان بدرالدین اوغلی وە باردامچیلاری، تورکمەنستاندا رجب اوغلی وە یولداشلاری کوروگەزمە محاکمەلەرینی ایشلەسەلە بو ادعانك حالی مثاللارینی کورگەن بولامز(*).

بو کونکی باختا سیاستی وە ایشلەریدەگی موفقیتسزلك وە او یوتسزلقدان بحث ایتوچی ساویت غازیتالاریدا یەنە شو بایلار، موشتومزورلار، مضر عنصرلار وە ساویت عدلیەسی — محکمە وە پروکورورلقلاریداغی — مأمورلارنك قانونی وە ساویت حکومتی طلبلەرینك ایشکە آشیریلیب آشیریلماغانلغنی کوزەتوب باریشدا کورسەتکەن کەمچیلکلەریدەن سویلەب بولارنك مسئولیتکە تارتیلیشینی طلب ایتمەکدەلەر.

دیمەك بو کونکی تیکشیریش نتیجەسندە بای، موشتومزور، مضر عنصر اسمی بلەن بر قانچا تورکستان دهقانی وە بو مضر

(*) یوقاریداغی «صنفی دوشمانلار محاکمەسی» سرلوحەلی مقالەغا باقیلسین

Abdulvahap Kara

عصرلارگه یاریم اینگلیزلیک بلەن بر قانچا تورکستانلی ساویت عدلیه
جیسینک مقتدرانی ، جانی ، یاشی ساویت جلادلارینک قولیدا اوتوب
بولاجاقدر. کیم بیلور بو یاباقتلارنک قانچاسینی اولوم، قانچاسینی
سورگون، قانچاسینی زندان جزالاری کوتوب کەلەدر. اصل عجب
بلەدر — ساویت روس ایمپریالیزمی آگەنتلەری — ایتە اور
جیرگیبی گناهکار یاشلارینی بو گناهسز تورکستانلیلار قانی بلەن
بویاغان یرده آرقاسیدا یاشیریب ساقلاماقچی بولادرلار. بوندای
ساقلاینلارلغیدا بر کون سوکی بولاجاغینی بو اویانسز خائنلار
بلە اولارنیدا کوب یاخشی بیلەدرلار. فقط اوقلاح زمانی کیلگوچه
نچه حقسز کیسیلگەن گناهسز تورکستانلیلارنک یاشلاری، بو
معصوملارنک یرسز توکولگەن قانی وه بو یوزدەن آقغان قانلی
کوز یاشلاری‌نینک اووالی کیملەرنی توتاجاق؟ تیمور اوغلی

* * *

تورک غازیتاچیلغی (*)

V

بوندان اولکی مقالەنک سوڭیدا، تورک غازیتاچیلغی تاریخیدا
اسمی دائما حرمتلە ایتیلەوچی «مخبر» غازیتاسی محرری علی
سعاوی ایله «دوغری سویلەمەک یاساق اولمیان مملکت» — اینگلتە
رەگە — اورادانا فرانسەگە کیچیب کیتمیشدیلک. ایمدی تکرار
تورک غازیتاچیلغینک ییشکی آنالوب کیلگەن استانبولگە قایتوب
کیلەمز.

1867 نجی یلی تورک غازیتاچیلغیدا ساحا کیچیک بر ترقی
ایزی کورەمز. شو یل ایچیدە استانبولدە یدی یه گی تورکچە غازیتا
چیقمشدر. بو سفر شولار حقیدە قیسقاقینە معلومات بیرمە کچیەمن.

1) 14 غینواریدا «عاقلق» بر رسملی غازیتا چیقدی. بو ایلک

(*) باشی «یاش تورکستان»نک 28، 30، 31 وه 32 نجی سانلاریندادر.

رسملی غازیتانک اسمی «آیینە وطن» بولوب، ایگەسی محمد عارف
بگ ایدی. شو غازیتا شو 1867 نجی یلنک 12 نجی مارتیدان باشلاب
«وطن» اسمیلە چیقیب، بو اسمدە اوزونچا زمان قالمادی، بر
یلدن اوزگەریب وه «روزنامۀ آیینۀ وطن» ایسملەنوب، رسمسز
یاسی بر غازیتا حالدا چیقا باشلامشدر. «روزنامۀ آیینۀ وطن» 79
نجی ساندان سوڭرا بر قانچا وقت توختاب قالدی. 80 نجی سنجیدان
باشقا بر اسملە یعنی «استانبول» نامیلە چیقیب، 1869 نجی
یلغاچا دوام ایتمشدر. سوڭرالاری رسملی عاقلق غازیتاسی تاپیلیب
کیتکەن «استانبول»نک آخرگی 14 نسخەسی چیقمشدر.

2) محرم آیندا «اوتارد» (Utarid) اسمندا بر غازیتا چیقمشدر.
ایگەلەری آیت الله بیک ایلە موسللی شامی افندی ایدیلەر. آنجاق 5
نسخەسی چیققان بو غازیتانک مندرجەسی حقندە ابوالضیا توفیق
بیکنک «سالنامۀ حدیقە»دە یازغانیغا قاراغاندا؛

«اوتارد»نک بر نسخەسیدە او زمان غزتەلرچە موضوع بحث
اولان ملت مجلسی تشکیل ایدیلمەسیدن، ایزنچی نسخەسیدە
مجلسی تشکیلی مملکتمزه اویامیاجغندن، اوچنجی نومروسندە بر
خطبە ایلە عدالتک نشرندن، دوردنجیسندە غزتەلرە حریت ویرلمە
سندن، بشنجیسندە‌ده غزتەلری قاپاتماقدن، بحث ایتیلگەن یازیلار
باردر. ابوالضیا توفیق بیکنک قاعدەچە بو غازیتانک هر نسخەسی
آیری‌آیری بیش عصرده چیقمش کەیدر.

3) عاقلادا تورت تاقیر چیقیب تورغان «الجوائب» دیگەن
عربچە بر غازیتانک «ولد الجوائب» نامیلە تورکچە نسخەلری تار
قایلا باشلادی. بو غازیتانک 1284 هـ 14 شعباندا چیقغان ایلک
نومروسینک باشلامچی

«طرز تازەدە بش ایلدم اثبات هنر

Abdulvahap Kara

باشلیم خدمتنه بلده لیاقیله بوکون،

دیکه‌ن یت بله‌ن باشلادی. ایکه‌نسی اسلامیتنی قابول قیلغان بیروتلی احمد فارس افندی ایسه‌ده بوتون باشقارما ایشله‌رینک «جمعیت علمیهٔ عثمانیه مطبعه‌سی مدیری فیلیپ افندی» اوستنده. ایکه‌نلیکی «ولدالجوائب»نینک برچی نومروسیدا، ایلک صحیفه‌ده باسیلغان (اعلان مخصوص)دان آنکلاشیلماقدادر.

4) فیلیپ افندی ذی‌القعده آیینک 19 نده‌ن باشلاب هافتاده بیش نانبیر اولاراق «مجموعهٔ معارف» نامیدا قیسقلی بر غازیتا چیقاردی. ایسکیده «جریدهٔ حوادث» ایکه‌نسی وه محرری انکلیز جورجیل یانیدا چالیشیب، غازیتاچیلق ایشله‌ری ساحه‌سیده اوز باشیچا ایش یوروته بیله‌رلیک تجربه‌گه ایگه بولوب آلغان فیلیپ افندی «مجموعهٔ معارف»نی قاتیقارلیق بر صورتده اداره ایتکه‌ن بولسا هم، بو غازیتا توختاب قالدی. 1874 ده قایتادان چیقا باشلاغان بو غازیتانینک باشلامیچیدا: «آثاری شریفه فوق‌العاده و ملکه سائر اوراق حوادثدن زیاده اعتبار عمومی قازانمش اولدیغی حالدا بر آرالق جلوت ایدن اسباب مانعه جهتیله حسب‌الضروره اخراجی ترک ایدیلمشدی» دیله‌دی. یه‌نگی مدیری حسین حسنی افندی وه ایکه‌نسی عصمت بیک‌دیر.

«مجموعهٔ معارف»نینک 33 نچی سانیدا ولایت غازیتالارینک بر لیسته‌سی باسیلغان. بو لیسته‌دن او زمان استانبول تیشیدا یه‌نی ولایتله‌رده 24 تورکچه غازیتانینک باسیلیب تارقالیب تورغانلیغینی اوره‌نگه‌نیمیز.

5) اونکه‌ن عصرینک 67 نچی یلی ایچیده استانبولدا چیقغان بیشنچی غازیتانینک اسمی «مخبر»دیر. بو، بویوک وه جدی غازیتالاردان بیری ساناالوردی. بوتون قوللا کسیونینک یوقلمی، اونینک امتیاز ایگه‌سی وه دیگر خصوصلاردا تولوتولو وه

وه بیریکه اوینه‌گه‌ن معلوماتلارینک یازیلیشیغا حیث مرتضی بیلیم رهبت بیک‌گه کوره «مخبر»نینک امتیاز ایگه‌سی وه کیلی شاکر افندی‌دیر وه اونینک تخمینیچه «مخبر» یه‌نی «مخبر وطن» ایکه‌نسی بر غازیتادیر. ابوالضیا بیک ایسه «سالنامهٔ حدیقه»ده «مخبر وطن» بر «مخبر» اولاراق قید ایتمیشدیر. بوکونگه‌چه شو ایشلکه‌ن معلوماتلارغا سویکه‌نیب، «مخبر»نینک یدی یل ایچیده چیقیب تورغانلیغینی آلماشتیرالماقتی وه 1870 ده «ممالک محروسه»، 1873 ده «خلاصة الافکار»، 1874 ده «افکار» ناملاری‌بیله چیقغان غازیتالارینک تولوتولو اسملاری‌گه اوزگه‌روب چیقغان شو «مخبر»نینک دوامی بولغانلیغینی آلغا سورمه‌ک ممکن‌دیر. «ممالک محروسه»، قیسقا «خلاصة الافکار» اینه اوزونچه زمان چیقمیشدیر. بولاردان برچیسی «انتشار معارف و حوادثه دائر ترک غزته‌سی»، ایکنچیسی «طریق ترقیه خدمت ایدر اوراق حوادث»، «افکار» ایسه بر سیاسی غازیتا ایدی. «خلاصة الافکار» ایله «افکار»نینک ایگه‌سی Antuvan افندی‌دیر. 1878 سنه‌سینده‌کی سالنامه‌ده حالا بیک‌دیر، «مخبر»نینک «تورکستان» اسمیله‌ده چیقغانلیغینی یازغان بولسالا بوکونگه‌چه «تورکستان»نینک بر نسخه‌سینی‌ده کوره‌گه‌ن وه بیلگه‌ن کیشی یوقدر. اوکتیون بو حقده ایمدیلیک بر نه‌رسه یازالمایمیز.

(بیتمه‌دی) تونقاتیش اوغلی

• • •

ساویتلار اتفاقینینک سیاسی جغرافیاسی

(«روزوایوسیونی وه سوونوق» («انقلابی شرق») ژورنالی‌نینک 12-1نچی سانیدکی معلوماتقا اساسا تورولمیشدر.)

26 نچی مایدا تورت کول ده قارا قالپاق ساویتلارینک برینچی قورولتای مجلسی آچیلدی. بو تکله قارا قالپاق رسما «مختار ولایت»لیکدین «مختار ساویت سوسیالیست جمهوریتی»گه ئایلاندی. بو سیبه‌دن بر

Abdulvahap Kara

تویه‌نده ساوه‌ت اتفاقی سیاسی جغرافیاسینینگ عمومی شکلینی کورسه‌توب اوته‌مز:

I — ساوه‌ت سوسیالیست جمهوریتلاری اتفاقی هیئتینه 7 قورتیا جمهوریت کیره‌در: 1) روسیه ساوه‌ت سوسیالیست فه‌ده‌راتیف جمهوریتی 2) اوقراینا 3) ماورای قافقاس ساوه‌ت سوسیالیست فه‌ده‌راسیونی 4) بیلو روسیه 5) اوزبه‌کستان 6) تورکمه‌نستان 7) تاجیکستان.

II — روسیه ساوه‌ت سوسیالیست فه‌ده‌راتیف جمهوریتی تویه‌نده‌گی 12 مختار جمهوریت وه 14 مختار ولایتده‌ن متشکلدر.

مختار جمهوریتلار: 1) باشقردستان 2) تاتارستان 3) قازاغستان 4) قرغزستان 5) قاراقالپاق 6) قرم 7) چوواش 8) داغستان 9) یاقوت 10) بوریات-موغول 11) کارلیه 12) ایدل بویی آلمانلاری جمهوریتلاری.

مختار ولایتلار: 1) آدیگه‌ی 2) قاباردا-بالقار 3) اینغوش 4) چاچان 5) چه‌رکه‌س 6) قاراچای 7) شمالی اوسه‌تیا 8) وتیاک 9) کومی-زیریان 10) ماری 11) مارده‌وا 12) قلماق 13) اویرات 14) حاقاس (*)

بولاردان باشقه: 1) روسیه‌نینگ شمال ولایتینه تیونلی نه‌نه‌ی-سامویه‌د، 2) اورال ولایتی ایچینده کومی-پیه‌رمیاک، 3) غربی سیبیریا شمالنده [illegible] اوستیاک وه تونقوس‌لاردان مرکب «[illegible] ملی دائره‌سی» هم 4) شمالی قافقاسیا ولایتینه قاراشلی ایسکی استاوروپول قوبه‌رنیه‌سنده «تورکمه‌ن ملی دائره‌سی» ده بار.

(*) «حاقاس» — «آباقان» تورکلرینینگ اتفاقدان اول [illegible] آتالغان [illegible] جمهوریتینینگ جنوب [illegible] جمهوریتینینگ [illegible] موقتدان 1927 نچی یلده توزولگه‌ن ساوه‌ت اتفاقی خلقلاری [illegible] باشقرما.

III — ماورای قافقاس ساوه‌ت سوسیالیست فه‌ده‌راسیونی:

1) آذربایجان 2) گورجستان وه 3) ارمنستاندان مرکبدر.

آذربایجانغا: 1) ناخچیوان مختار جمهوریتی وه 2) تاغلق قاراباغ مختار ولایتی داخلدر.

گورجستانغا: 1) آبخازیا 2) آچارستان مختار جمهوریتلاری هم‌ده 3) جنوبی اوسه‌تیه مختار ولایتی کیره‌در.

اوقراینا: مولداویا مختار جمهوریتی وه تاجیکستانغا تاغلق بدخشان مختار ولایتی داخلدر.

* * *

دوست مطبوعات دونیاسندا

I.

«دنیاکا ملی یول» نینگ (7 نچی سانندا) «مهاجرلگیمیزنینگ بورچی» باشلوقلی باش مقاله‌سنده عیاض اسحاقی بگ، اوز ملی استقلالی اوچون روسیه‌غا قارشی تورغان ملی جبهه‌نی بیرلشترو مسئله‌سینه یه‌گیده‌ن اورالیب، آیریقسا تورک قومینینگ (تورک-تاتار جبهه‌سینینگ) بیرلشمه‌سی حقنده شونداین دیه‌در:

«آرقاداشلاریمز («تورک قومی» دیه‌ک) دونیالک ترقی طرافنه بارالغان بولسالاردا، بزنینگ حل ایته‌جه‌ک مسئله‌لریمز مهم هم‌ده بیک کوب بولغانغا، بولارنی بیکره‌که‌ن حل ایتمه‌ک اوچون آنگ اول بر تورک-تاتار مهاجرلگینینگ قوه‌تلرینی یاساو کیره‌ک ایدی. لکن... بو کون برلک تورلی قبیله‌لرگه بولونگان، تورلی یرلرگه سه‌یلگه‌ن کوچلریمزنینگ اولوغ قوه‌تلرینی توپلاش... امکان خارجنده. شونینگ اوچون برگه باشقا بولالار ایکن اوریشوب اوبلاش کیره‌ک بولاچاق. موندا آنگ طبیعی، برنچیده، بو کون میدانده بولغان برلشمه‌لردن (دیه‌ک حال حاضرده ملی تشکیلاتلاردان) ناوادا لانودر، قافقاس قومینه‌سی ایچینه کیرگه‌ن آذری هم شمالی قافقاسیالیلارنینگ (اوذ آذ)

یاقین بر باغلانتیلاری وار. شونک کبی ایش ایچندن توغان تور-
کستان ایله قریم هم ایدیل-اورالنکدا اوزلرینک بر آکلاشما-
لاری وار. معه‌ شو ایکی قارداش کوچی تشکیلات یاغندا بر-
بریبکه باغلانش، بریبینک ایکنجیسکه یاردامینی تأمین ایتش
کیرک. بولارنک (آذری، شمالی قافقاسیالیلار، تورکستان، قریم
وه ایدیل-اورالیلارنک) فکر هم ایده‌ئولوژی یاغندان کوبدن بر-
که باغلانغان بولوشلارینی اعتبارغا آلغاندا، بو مسئله‌ده آغر بولما-
یاجاقدر. فقط شونی کیزوکه قویوش کیرک...»

عیاض بک توغانمزنک بو فکریکه بز تمامیله قوشولامز.

II.

ملی آذربایجان مرکزینک بر قراری

(«استقلال» 10 نجی ایول نومرو 12)

اوکرندیکمزه کوره کیجه‌لرده اجتماع ایدن ملی آذر-
بایجان مرکزی، سیاسی وضعیتی مذاکره وه تدقیق نتیجه‌سنده چقار-
دیغی بر قرارنامه‌سنده «ملی مجادله کوچلرینک اعظمی غیرتله
توحید وه تشکیلی لزومندن بحث ایتدیکدن سوکرا، قافقاسیا
قونفه‌دراسیونه تماس ایدیلیرک شویله دئییلیر:

«... مملکتده خلق کتله‌لری طرفندان دوام ایتدیریلن قهر-
مانجا مجادله‌نک محکوم ملتلرک مشترک غایه‌دان وه منفعتدان دوغان
تساند حسی وه قافقاس بیرلکی فکری ایله مشبوع اولوب، قومشو
ملتلره مخصوص مشترک یادبرآنلار طرفندان قافقاسیا قونفه‌دراسیون
فکرینک سلاح وه قان قارداشلغیله وه بالفعل تأیید وه تقدیس اولو-
ندوغینی ملی آذربایجان مرکزی بو قراریندا مذکور ملی مجادله کوچ-
لرینک بیرلشدیریلمه‌سنده‌کی ضرورت نقطهٔ نظرندان یاشادیغمز زمانک
اک شایان تقدیر بر وقعه‌سی اولاراق قابول ایدر؛ چونکه ملی آذر-
بایجان مرکزیده اوتدنبری آذربایجانک خلاصی وه استقلالینی
بوتون قافقاسیانک خلاصی وه استقلالی ایله بیرلکده کورمش وه

لا مقصدک حصولی ایچین دخی مستقل قافقاسیا قونفه‌دراسیون
شعارینه مدافعه ایتدیکی سیاسی شعارلار میاننده مهم بر یر آییرمشدر.»

III.

قافقاسیا قونفه‌دراسیون میثاقی

(عیسی قازبک‌دان)

موثوق منبعلاردان آلدیغمز معلوماته کوره بر قاچ زماندانبری
مهاجرتده بولونان ملی تشکیلاتلاردا، صلاحیتدار اعضالارله اعلان
ایدیلمه‌ک اوزره، حاضرلانماقدا اولان قافقاسیا قونفه‌دراسیونی
تشکیلات اساسیه عمده‌لرینی محتوی اولاجاق قونفه‌دراسیون میثاقینک
مختلف پروژه‌لاری تدقیق وه مذاکره اولوناراق مختلف ملی مرکز-
لرک بو خصوصداکی نقطهٔ نظرلاری تألیف اولونماق اوزره‌در.
یاپدیغمز تدقیقاته کوره اعلانه اساساً موافقت ایدیلمش بولونان
قونفه‌دراسیون میثاقینک تثبیت ایتدیکی اساسلار داخلنده ازجمله آشا-
غیداکی ماده‌لار واردر:

1 — مشترک فه‌درال حکومته تخصیص ایتمه‌دیکلری کافه
خصوصاتده اجرای حکومت ایتمه‌ک اوزره، قونفه‌دراسیونی تشکیل
ایدن دولتلر کاملاً مستقل‌درلر.

2 — حرب آچماق، صلح باغلاماق، سیاسی معاهده‌لار وه
اتفاقلار امضا ایتمه‌ک آنجاق فه‌درال حکومته عائد اولدوغی کبی،
قونفه‌دراسیون خطینی خارجاً تمثیل حقی دخی اوکا عائددر.

3 — قونفه‌دراسیون مشترک کومروک حدودینه مالکدر.

4 — قونفه‌دراسیون حکومتینک کندینه مخصوص اوردوسی
یوقدر. فقط کندینی تشکیل ایدن دولتلره عائد اوردولار اونک
قوهٔ مسلحه‌سینی تشکیل ایدرلر.

5 — قونفه‌دراسیون حکومتی دائمی ارکان حربی عمومیه‌سینه
مالکدرلر، که قونفه‌دراسیونی مدافعه پلانلارینی احضار وه متفق
قوهٔ حربیه عائد تعلیماتلاری تنظیم وه اونلارنک عسکری حاضرلقلا-

Abdulvahap Kara

دری ایتیش ایدی.

6 — فوده‌راسیونی تشکیل ایده‌ن دولتلر آراسیدا چیقاجاق هر تورلو اختلاف یا عالی فده‌راسیون محکمه‌سی وه یا مجبوری حکم واسطه‌سیله حل اولونور.

7 — فوده‌راسیونک: a) فوده‌راسیون دولتلر شوراسی، b) فوده‌راسیون کاتب عمومیلکی؛ c) فوده‌راسیون محکمه‌سی وه d) فوده‌راسیون ارکان حرب عمومیه‌سی، کبی مشترک مؤسسه لری اولور.

8 — متفق دولتلر آراسیدا گومروک ایشلرینی، تمیر یول لاری اداره‌سینی، پوستا وه تلغراف مخابراتینی وه هر ملت عالی اوردو لارنک مقدارینی تثبیت وه تعیین ایتمک اوزره آیریجا معاهده‌لر یاپیلاجق.

. . .

ساویت روسیه‌سنده

ساویتلار اتفاقینک بویوک مرکزلریده بولشه‌ویک یه‌ن کیچه‌لریگه تابع بولوب ایدی، اوز باشیجا کیرمه‌کگه موفق بولغان اجنبی مخبرلری وه اجنبی سیاحلارینک همده «سوسیالیستیکی وطن‌ینک» اصلی مه‌نه‌ویک مجموعه‌سینگ غایت وقوفلی مخبرینک بیرگه‌ن خبرلریگه کوره روسیه‌ده شدتلی آچلیق حکم سوره‌کده‌دیر. آچلیق، خصوصاً ساویت اتفاقینک بوغدایغا ایگه بای بولغان وه دونیانک ایگ بویوک بوغدای آمبارلاریدان ساناغان اوقرایناده شدتلیدیر.

روسیه‌گه باروب کیلگه‌ن جنوب دوقتور یان سلاویک «نارود نوی آسووبوژده‌نیه» اسملی بر پراغ غازیتاسیدا ساویت اتفاقی احوالی حقیده‌گی خاطراتینی نشر ایته باشلاغاندیر. ساویت روسیه‌گه قارشو غایت دوستانه بر وضعیت آلغان، اونی بر نیچه دفعه زیارت

ایتکه‌ن، وه، روس تیلینی یاخشی بیلگه‌نی سببلی، بولشه‌ویک جمهوریتلاریغا محتاج بولماغان دوقتور سلاویک الجمله یازادر:

«— روس 1927 نچی یلده‌دا بولغان ایچیده ایمس ایدی. لکن مه‌ن بو سفر کیته‌که‌نده روس شهرلرینی بویوک محتاجلقلار ایچیده کوردم. (دوقتور سلاویک موسقوا، لینینغراد، نیژنی-نووغورود، خارکوف وه کییف شهرلرینی کیزگه‌ن.) هر خصوصده یوقسوللق بار. هر یرده سوگسز قویروقلار (نوبته توروشلار) ارزاق کمچیلیگی یرده (جه‌نوب‌سلاویاده) حرب زمانیداغیدان فاضلراق درجه‌ده آرتیق قورقونچلیدر. اونک اوستیگه بو یللی محصولاتنک یامان حالدا بولوری کورینگه‌نده‌ن، یاقین کیله‌جه‌کده داها بویوک بر فلاکتنک باشلانو قورقوسی بار.»

«کیزدیگیم شهرلارنک همه‌سیده ساویت حکومتی تامانیدان یاراتیلغان یوقسوللقنک قلاسیق نمونه‌لرینی تشکیل ایته بیلمه‌دیلر. حکومت اهالینک باریوغینی ساعت قوروش بهاسی بیله‌ن تالاب آلوب بیتیرگه‌ن. مغازینلاردا آراقدان باشقا هیچ بر نه‌رسه تابالمایسیز. بو آراقلاردا آنچا قیمتلاشغان. بوقلق حس ایتیله‌گه‌ن هیچ بر نه‌رسه یوق.»

«دیمه‌ک، ساویت حکومتینک «بوتون خلق باریلغینی قولغه یازوب آلوب، وجودگه کیتیره‌لک ایستدیگی «یتیش یللق پلان» خلقنی آچلیقغا مبتلا قیلدی... بو آچلیق تأثیری آستیدا ساویت حکومتی «گذشت» (ییلده‌ش)گه مجبور بولدی وه ارزاق محصولاتی بیلن محدود درجه‌ده ساودا قیلماق اوچون بازارلار آچیشغا یول بیردی.»

آفغانستاندا

فرانسیه‌نک «لا آتاقلی غازیتاسی «کابل»دان ملک (9. VIII. 32)، کابلدان آلدیغی معلوماتغا کوره، آفغانستان قرالی نادرشاه حضرتلاری

Abdulvahap Kara

مملکت پایتختی بانده یه‌گی قوروولغان «دارالامان» شهرنده آوروپا اصولیده بر آفغان دارالفنونی آچدیرماق تشبثنده‌درلر. اوقو ایشله‌رینك ترتیب وه اصولیله تانیشماق اوچون قرال حضرتلاری اینگلتره وه فرانسیه‌غا مخصوص بر هیئت کوندره‌جه‌کچی ایمشلر. یه‌گی آچیلاجاق آفغان دارالفنونیغا فرانسز وه اینگلیز پروفسورلاری چاقیریلاجاقلارمش.

باشقارماغا قومشومز وه دینی قارداشیمز آفغانستانینك یوکسه‌لیشی یولیدا آتاجاغی هر آدیم بزنی سه‌وینتره‌دیر.

• • •

تورکستان خبرلری

1 — تورکمنستانداغی دوشمانلار محاکمه‌سی

تورکمنستاندا، یاقیندا یوروتیلگان مدعی عمومی اوروناسری رجب اوغلی بولغانی حالدا، جمعاً 17 کیشینی «مسلکی دوشمانلارغا یاردیم بیرگه‌نلیك» بیله‌ن عیبله‌دیلر. یه‌نه تورکمنستاندا مسئول مأمورلاری اولدوروش تشکیلاتی قوروشدا عیبلنگه‌ن «سه‌رجه» اوروغی بایلاری محاکمه قیلیندیلار. «سه‌رجه» بایلاری گناهلارینینگ خلاصه‌سی مه‌نه شوندن عبارت: 1929 نچی یلدا سه‌رجه‌لیلر ماللاری‌نی حکومت حسابیغا یازیب آلماق اوچون کیلگه‌ن قومیسیونینگ 6 اعضاسیدان اوچینی اولدورگه‌ن ایدیلر. اولدورولگه‌ن ساویت مأمورلاری شولار ایدی: قومیسیون رئیسی لیه‌وین، اعضالاردان آنّا قاری بای اوغلی وه اوراز علی. بو سببدن «سه‌رجه‌لیلرینینگ بر نیچه‌سی آتیب اولدورولگه‌ن وه قالغانلاری 1 نچی سوخته آوولدان 2 نچی سوخته آوولیغا کوچورولگه‌ن ایدیلر. 1931 نچی یلدا یاخشی‌مرم حشنده‌ری اثناسنده سه‌رجه‌لیلر 6 نفر قولخوز فعالینی اولدورگه‌ن ایدیلر. ساویت حکومتی سه‌رجه‌لیلردن یه‌نه بر نیچه‌سینی آتیب اولدورتدی. سوگرا ساویت حکومتی سه‌رجه‌لیلرنی بوتونلای یوق قیلیشغا

زار بیریب ذاتاً یوقسول حالیغا تاشلاتیریلگه‌ن وه فقط جانی اوزلاری‌نینگ اولگی تاثیری‌نی یوقاتماغان سه‌رجه‌لیلرگه قارشو یوقسوللارنینگ تورماق مقصدیله اولارنینگ آراسیغا بر قولخوز دسته‌سی (بریغاداسی) یوللادی. بو دسته‌نینگ باشیدا محمد نیاز سردار اوغلی یاقیندا بر معلم تورمه‌ده ایدی. محمد نیازغا اوزینینگ برنچی آدیمیداق: «موسقوفچیلق فعالیتی» قویماسا اولدوروله‌جه‌کی اخطار ایتیلگه‌ن ایدی. فقط، محمد نیازنینگ کورسه‌تووی بوینچه ساویت حکومتی دوشمانی آتالوب چاری قوورت، یالای آمان نظر وه آتاویل (عطاء الله) صحبت قاماقغا آلنغان ایدیلر. بوندان سونگ محمد نیاز دیاقین ورمنده اونینگله حساب کوروله‌جه‌کینی، اخطار ایتیلدرگه‌ن بر تهدید مکتوبی آلدی. لکن او اوز ایشینی اولگینیده‌ك دوام ایتدیره‌بیردی. نتیجه‌ده، اوزینینگ کورسه‌تووی بوینچه قاماغان آتاویل صحبت‌نینگ قارداشی اورینده بوغوب اولدورولدی.

محمد نیازنی اولدیرو ایشنده عیبلنوب 11 آدام محکمه‌گه بیریلدی.

2 — پیونه‌ر تشکیلاتلاری

قومسومولستلاردا قومسومول وه قومسومولستلارنینگ کوکی (ایلدیزی) پیونه‌رلر دیب تانیلادر. اونگنچون یاش بالالارنینگ پیونه‌رلار تشکیلاتی وه بو تشکیلات دائره‌سنده تربیه‌سیگه کوب که اهمیت بیرگه‌ن بولادرلار. بوتون اولکه فرقه تشکیلاتلاری که‌بی قازاقستان فرقه مرکزی‌ده 20 نچی آپریلداکی اولتوروشنده اولکه‌ده پیونه‌رلار تشکیلاتی مسئله‌سی بیله‌ن مشغول بولوب بو حقده قرارلار چیقارغان. پیونه‌رلر تشکیلاتی وه بو تشکیلات دائره‌سنده یاش بالالارنی قومسومولستچا تربیه‌لشنینگ اهمیتیدن بحث ایتکه‌ن بو قرارنی چیقارغان مجلسده، اولکه‌ده‌گی پیونه‌ر تشکیلاتلاری حقده‌ده یاخشیغینا معلومات بیریلگه‌ن.

Abdulvahap Kara

بو فرقه قومیته‌سی مجلسنده اورتاغا کیلگەن معلوماتدان، بو
نون اولکه‌ده یونه‌لر تشکیلاتلاری مسئله‌سینینگ اونوتولغان بر مسئله
حالدا بولغانلیغی کورولەدر. حتی قومسومول وه فرقه اعضالری
ایچنده یونه‌لر مسئله‌سیگه بالا اویونی دیب قاراب اونکه مشغول
لنشی بوتونلای کیره‌ک‌سز دیب قاراوچیلار بار ایمش.

آقبولات آودانیدا 75 یونه‌لر غروپلاری بارلغندان سویله‌نوب
یازیلسادا اونینگ یالغز 8 نه‌دن بعضی بر اثرلر کورونوب، قالغانلارینینگ
اینه آتی بار اوزی یوق ایمش.

چو آودانیدا 745 اعضالیق 16 یونه‌لر غروپلاری قید ایتیلسه‌ده
اونلارنینگ کاغذ اوستنده یازیلغان آت وه سانلاریندان باشقا بر نەرسه
یوق ایمش.

آلماآتا ولایتینینگ 17 آودانیداغی قومسومول قومیته‌لری اوز
معروضه‌لرینده یونه‌لر تشکیلاتینینگ بارلغندان بحث ایتمه‌مشلەر.

بو معلوماتنی بیروچی غازیتا مقاله‌سی «بول مثاللار یالغز
توبینده یوقاریغی آودانلاردا ایمه‌س، اولکه‌مزده‌کی بر قاتار
قوداللاردادا بولسا کیره‌ک» دیەدر. («سوویتلدی قازاغستان»، 14
نچی ایول 1932).

3 — کوچورولگەنلەر

«اوزبکستاندان 2082 خوجالقنی کوچوروب، باشقا یرگه
اورنلاشدیریلانی بەجەریلدی. بولارنینگ بر قسمی یەرگی قولخوز
لارغه، بر قسمی بارغان جایلاریداغی قولخوزلارغا کیریلدیلەر».
(«قیزیل اوزبکستان»، 12 نچی ایول سانی).

باشقارما: بو خوجالقلارنینگ قای یرگه کوچورولگەنلکلەری
حقنده غازیتا هیچ بر نەرسه یازمایدر.

(«تورکستان خبرلری»نینگ دوامی قاپلاقنینگ 3 نچی بتنده‌در)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 36
Druck: [illegible] G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

4 — خداسزلق مسئله‌سی

«سوویتلدی قازاغستان» غازیتاسی (12 ایول 1932) قازاغستانده
خداسزلار تشکیلاتی وه بو یولداغی تشویقاتنینگ یوق درجه‌سنده
کوچسز قویولغانلغندان شکایت ایتیب یازادر. اونینگ یازوویچا قازا
غاندا سونگ زمانلاردا بعضی روحانیلار قولخوزلارغا کیریب آلوب
الا یرده‌کی اینچیله‌رنینگ «دینسزلک تربیه‌سینی» بوزماقدا ایمشلەر.
تورکستاننینگ قازاغستان قسمندا 52 یرده خداسزلار تشکیلاتی بار
ایمش. بو خداسزلق فکرینی خلق ایچیگه کیرگیزو اوچون یەتەرلک
کوچگه ایگه تشکیلات کیشیلەری وه نه‌ده بو ایش اوچون یەتەرلک
ادبیات بار ایمش. معارف قومیسارلغی، فرقه قومیته‌سی‌ده بو خداسز
لق مسئله‌سینی بوتونلای اونوتقان ایمش. غازیتا بوتون مؤسسه‌ده
تشکیلاتلارنینگ بو یولداغی فعالیتسزلکندن شکایت ایتکەندن سونگ
بعدی تدبیرلار کوروب «خداسزلق» فکرینی بوتون اولکه‌گه
یایشنی کیره‌کلکینی بیلدیریب «خداسزلار اویوشمه‌سی» جومهوریتینی
کوچایتو اولکه‌دن توقفسز خدمت» دیەدر.

5 — تاشکنتدا «بویوک اصلاحات»

«قیزیل اوزبکستان»نینگ 4 نچی ایول سانیدا یازیلغانیغا قارا
غاندا، تاشکنتنینگ بیش آغاچ دهه‌سی (ستالین رایونی) «جولپان
محله‌سی» جماعه‌سی، بورژوا وه ملتچی شاعر جولپان نامیغا قو
یولغان بو روحسز وه زرارلی محله‌سینینگ اسمینی «ترنچی مای» غه آلمشدیر
یشنی حقده رایون شوراسیغا مراجعت ایتکەنلەر ایمش. رایون شو
راسی یالغوز هیچ‌بیر بو مسئله‌گه قاراب، محله معتکفلەرینینگ مراج
عتینی قبول ایتمش وه محلەنی «ترنچی مای» آتامشدر.

باشقارماغا مکتوب

برلینده چیقارلغان «استقلال» غازیتاسینینگ 11 نچی سانیدا «برلینده 18 [illegible]
ناصر مرادی» [illegible] «استقلال تورکستان استقلال قومیته‌سی رئیسی [illegible]
ایکه‌نلکنی یازغنلار» [illegible] بولماغانلغینی بیلدیرمەکنی
[illegible] تورکستان ملی برلگی [illegible] عبدالوهاب اوقتای

بو فرقه قومیته‌سی مجلسنده اورتاغا ته‌کیلگه‌ن معلوماتلاردان، بو
تون اولکه‌ده یوبه‌ر تشکیلاتلاری مسئله‌سینینگ اونوتولغان بر مسئله
حالیدا بولغانلیغی کورولمه‌ده. حتی قومسومول وه فرقه اعضاسی
ایچیده یوبه‌رله‌ر مسئله‌سیگه بالا اویونی دیب قاراب اونگه منفی
ایتی بوتونلای کیره‌کسز دیب قاراوچیلار بار ایمش.

آقبولات آوداندا 75 یوبه‌ر عرویلاری بارلغیدان سویله‌نوب
یازیلسادا اونینگ یالغز 8 نه‌دن بختی بر اثرله‌ر کوروندوب، قالغانلاریدان
اینه آتی بار اوزی یوق ایمش.

چو آوداندا 745 اعضالق 16 یوبه‌ر تروپلاری قید ایتیلسه‌ده
اوبلارنینگ کاغذ اوستیده یازیلغان آت وه سانلاریدان باشقا بر تجربه
یوق ایمش.

آلمااتا ولایتینینگ 17 آوداندا‌غی قومسومول قومیته‌له‌ری اوز
معروضه‌له‌ریده یوبه‌رله‌ر تشکیلاتینینگ بارلغیدان بحث ایتمه‌گه‌نله‌ر.

بو معلوماتنی بیره‌چی غازیتا مقاله‌سی «یول ...لار یالغز
به‌تینگه‌ن یوقاریغی آودانلارداغنا ایمه‌س، اولکه‌میزده‌گی بر قاتار
آودانلاردادا بولسا کیره‌ک» دیه‌دی. («سوسیالدی قازاغستان» 14
نچی ایول 1932).

3 — کوچورولگه‌نله‌ر

«اوزبکستاندان 2082 خوجالقنی کوچوروب، باشقا یرگه
اورنلاشتیریش پلانی به‌جه‌ریلدی. بولاردینگ بر قسمی یه‌ری قولخوز
توزیله‌ن، بر قسمی بارغان جایلاریداغی قولخوزلارغا کیریله‌ر».
(«قیزیل اوزبکستان» 12 نچی ایون سانی).

باشقارما: بو خوجالقلارنینگ قای یرگه کوچورولگه‌نلیکلیگی
حقیده غازیتا هیچ بر نه‌رسه یازمایدر.

(«تورکستان خبرله‌ری»نینگ دوامی ناباتنینگ 9 نچی جلدیدر)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 36
Druck: Schwundruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

4 — خداسزلق مسئله‌سی

«سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسی (12 ایون 1932) قازاغستاندا
خداسزلار تشکیلاتی وه بو یولداگی تشویقاتنینگ یوق درجه‌سیده
کوچسز قویولغانلیغیدان شکایت ایتیب یازادر. اونینگ یازوویغا قارا-
غاندا سوڭ زمانلاردا بعضی روحانیلار قولخوزلارغا کیریب آلوب
او یرده‌گی ایشچیله‌رنینگ «دینسزلق تربیه‌سینی» بوزماقدا ایمشله‌ر.
تورکستانینگ قازاغستان قسمیدا 52 یرده خداسزلار تشکیلاتی بار
ایمش. نه خداسزلق فکرینی خلق ایچیگه کیریتو اوچون ییته‌رلک
کوچگه ایگه تشکیلات کشیله‌ری وه نه‌ده بو ایش اوچون ییته‌رلک
ادبیات بار ایمش. معارف قومیسارلیغی، فرقه قومیته‌سی‌ده بو خداسز-
لق مسئله‌سینی بوتونلای اونوتقان ایمش. غازیتا بوتون موسسه‌ده
تشکیلاتلارنینگ بو یولداگی فعالیتسزلیکدن شکایت ایتکه‌ندن سوڭ
جدی تدبیرله‌ر کوروب «خداسزلق» فکرینی بوتون اولکه‌گه
یاییش کیره‌کلیگینی یازدیریب «خداسزلار اویوشماسی جوموسینی
کوچایتو اولکه‌ن میندمت» دیه‌دی.

5 — تاشکندده «بویوک اصلاحات»

«قیزیل اوزبکستان»نینگ 4 نچی ایول ساندا یازیلغانیغا قارا-
غاندا، تاشکندنینگ بیش آغاچ دعه‌سی (ستالین رایونی) «چولپان
محله‌سی» جماعه‌سی، بورژوآ وه ملتچی شاعر چولپان نامیغا قو-
یولغان بو روحتو دارقبای محله‌سینینگ اسمینی «بیرنچی مای»غا ئالیشتیر-
یلیشی حقیده رایون شوراسیغا مراجعت ایتکه‌نله‌ر ایمش. رایون شو-
راسی یاه‌نوم حیئتی بو مسئله‌گه قاراب، محله محتشملرینینگ مرا-
جعتینی قابول ایتیش وه محله‌نی «بیرنچی مای» آتاشدر.

باشقارماغا مکتوب

برلینده چیقادرغان «استقلال» غازیتاسینینگ 11 نچی سانیداغی «برلینده 28
مایس مراسیمی» باشلیقلی مقاله‌ده مه‌نینگ «آلتاباداتورکستان استقلال قومیته‌سی رئیسی»
ایکه‌نلیکم یازیلمیشدر. مه‌نینگ بر یاللیقلیق بولغانلیغینی بیلدیره‌مه‌ن.
تورکستان ملی برلیگی ... نینگ اعضاسی: دوکتور اسحاق اوغلی عبدالوهاب (اوقتای)